

8182

760 IV

A
MAGYAR NEMZET
SZAPORÁTLANSÁGÁNAK OKAI.

Irta

OCSVÁRY EDE

orvos és szülész.

A magyar természet tudomány rendes tagja.

UNGVÁRT,
NYOMATOTT JÄGER KÁROLY BETÜIVEL.

1863.

BÁRÓ
FISCHER SÁNDORNÉ

született

GRÓF
SERÉNYI ERZSÉBET

Ő MÉLTÓSÁGÁNAK
mély tisztelete jeleül

ajánlja

a szerző.

Méltóságos bárónő!

Kegyelmes asszonyom!

Működőn a hongyermekci iránti szeretetem-
től indittatva jelen kis munkám kiadásá-
ra elhatározám magamat: igyekeztem azt egy
oly honleánynak ajánlani, ki mély honszere-
tetől vezéreltetve mindenfelé jótékonyan
terjeszti ki kezeit, a gyengébbeket ápolja az
erősebbeket s tehetősebbeket pedig embertár-
sai iránti szeretetre buzdítva, maga viszi a
zászlót előre, melyre V a c h o t Sándor köl-
tőnk „Őrszavak“ című művéből arany betűk-
kel e szavakat himezé:

Im hát kiáltok mint a ház fia,
Ki a földelen égő üszköt lát,
Oltsátok a pusztító elemet,
Mentsük ki a benjajgató anyát!

Meritsetek ki minden kuforrást,
Tiszát, Dunát, ha nincs más segély,
Ne késsetek, mert mindnyájunk felett
Irtózatoss lesz a dúló veszély!“

S ki maga is anyja lévén feltudja fog-
ni, s át tudja érezni azon szeretetet, mely en-
gem a hon kedves gyermekeinek sok beteg-
ségekűli megmentése tekintetéből jelen kis
munkácskám közrebocsátására indított.

Kit találhattam volna erre érdemesebb-
nek, mint Méltóságodat, ki mint a sze-
rény ibolya, midőn illat-árjával tölti be a lé-
get, az ember keresi e szerény kis virágot,

hogy honnan árasztja szét a kedves illatot?
s nem találja, mivel a legsűrűbb bokrok kö-
zé, vagy egy fa tövébe rejti magát hogy is-
tentelen kezek le ne szakithassák, többek-
nek is akarván jó illatával észrevétlenül
kedveskedni, hasonlóan a szerény kis ibolyá-
hoz, mások által észre nem vétetve, honnan
jő a segély, árasztja szét Méltóságod em-
bertársai közt jótékony intézkedéseit ;— majd

ismét mint a virágok királynéja — a kedves rózsza, — a kertnek legszebb részét foglalja el, s nyiltan, ünnepi köntösébe felöltözködve pompázik virágtársnői között, de nem fél semmi veszélytől, mert környezői megóvják őt az idők viharától, tövisei megvédik a leszakítástól; s így sokáig jótékonyan terjeszti szét a kertben kedves illatát, mit csak akkor szűnik meg szétárasztani, midőn az őszi szél

leveleitől is megfosztván, mindent leromboló kezével leszakasztja a rózsatöről, mely neki életet adott.

Hogy kicsoda e szerény ibolya, s kicsoda e pompás rózsza a haza nagy kertjében? megmondhatják az iskolák, melyeket Méltóságod oly gyakran meglátogat; megmondhatják annak gyenge növendéki, kik Méltóságod által gyakran köztük kiesz-

tott jutalomdíjakkal ösztönöztetnek a tanulásra, megmondhatják a szülő nélkül maradt árvák, kiket védelme alá fogad, s szülői karokkal ápol, táplál és ruház! megmondhatják végre a szegény sorsuak; elaggott öregek, kik Méltóságodtól nyerik öltözetöket s táplálékukat!

Mondjak-e még többet,? nem mondok; hiszen a jótett soha sem szorul dicséretre,

az mindenkor önmagában keresi s találja fel jutalmát! Nem akarom Méltóságod szerénységét érdemei elősorolásával megsérteni, ki mindenütt és mindenekben csak honleányi kötelességét vélé teljesíteni a legutolsó pár gyermek irányában úgy, mint kedves gyermekei Lajos és Béla körül! a legutolsó elszegényedett családirányában úgy, mint szeretett férje s családi környezete

irányában! a nélkül hogy tudni akarná a bal keze: mit tesz a jobb keze Méltóságodnak.

Óhajtom: hogy adjon az Isten szegény hazánknak Méltóságodhoz hasonló honleányokat! Méltóságodat pedig szeretett férjével s Lajos és Béla nagy reményű gyermekeivel együtt áldja meg a magyarok Éstene, jó egészséggel és hosszú éllettel!

Találja legszebb jutalmát Méltóságod tetteiben! melyek mindenkor azon nemes és édes gondolatra vezessék Méltóságodat: „megtettem mindent, mit lehetőségem engedett, s mit honleányi kötelességemnek ismerék!”

Magamat és szegény embertársaimat továbbra is Méltóságod honleányi szere-

tetébe és pártfogásába ajánlván, mély tisztelettel hódolok

Méltóságodnak

Nagy-Mihályban őszhó 1862.

Ocsváry Ede sk.
orvos s szülész.

ELŐSZÓ.

Kedves szülék! Tisztelt honatyák és honanyák! Nem céлом kezetekbe egy oly tudományosan irt orvosi munkát adni, melyet mint nem orvosok, meg nem érthetnétek, s nem használhatnátok! Sőt ellenkezőleg és feltett céломhoz képest oly munkát akarok kezetekbe adni, melyből igen könnyen átláthassátok és megérthessétek: „mi az oka annak, hogy a magyar nemzet oly szaporátlan más nemzetekhez képest? s mi módon lehetne e nemzeti szaporátlanságot s illetőleg egyes családok kihalását akadályozni!?”

Jelen kis munkácskám tehát két e főkérdés körül forogván: ne várjatok kedves szü-

lék tőlem valami szélesen kiterjedő orvosi tudományos értekezést, mely mindenféle betegségeket — melyek az embert születésétől fogva a sirig érhetik, vagy az ember életében előjöhetnek, egyenként előszámlálna s azoknak gyógyítási módját értésekre adná.

Nekem az nem oélom, mert ez erőmet meghaladná, de ily munkát kezetekbe adnom célszerűtlen is lenne ; mert a tapasztalás is bizonyítja : hogy a mely orvosi munkák megjelentek is már, s ilyet családok iránti szeretetből megvettetek, hogy abból, vagy annak utasítása alapján — történhető esetre ! — kedves betegteket gyógyíthassátok : nem használhattátok ; mert a könyv magában még nem orvos ! de valamely betegeket így könyvből gyógyítani nem is tanácsolnám ; mert ez nem lenne egyéb kuruzsolásnál, — a minék pedig én a legnagyobb ellensége vagyok ! — azért pedig : mivel ha az ily orvosi munkában előszámlálva lennének is mindenféle betegségek, mik az embert csak érhetik, és ezeknek ellenszerei, vagy gyógyítás módja, — még igen nagy kérdés : valjon kiismertétek-e a betegség nemét és fokát ? mit gyakran tapasztalt orvosnak sem sikerül mindjárt eltalálni. Az

ily orvosi könyvek tehát nem mindenembernek valók, mint a kés nem a gyermek kezébe való, mert elvághatja vele az újját, vagy bele eshetik: úgy a ki az orvosi könyveket is oly célból venné meg, hogy orvost mellőzve — abból betegségekben családjá tagjait gyógyítaná: csak árthatna vele; hanem ezek arra valók, hogy okos ember a kór jelenségekből hozzávethet, hogy miféle betegségben lehet kedves betege; s tudja, hogy mimódon kell addig is ápolni, míg az orvosi segély — melyhez folyamodni kötelessége — megérkezik! kivált oly tájékokon hol az orvos oly ritka mint az üstökös, s 10—12 falnak alig van egy orvosa.

Célom tehát mint orvos és szülésznek: ott kezdeni ezen nagy és általános baj — a nemzet szaporátlansága — orvoslását, a hol az kezdetét is veszi, mindjárt a szülésnél, hol a tapasztalanság, tudatlanság és babona leggyakrabban ültetik el kis gyermekeitekbe a megszámlálhatlan betegségek különféle plántáit, melyek bennök gyökeret vevén: gyakran a legügyesebb orvosi kezeknek sem sikerül azokat onnan kiirtani, s gyermekeiteket menthetlenül elveszthetitek; vagy ha életben

maradnak is oly nyomorékokká válnak, hogy rájuk nézve az élet csak kinok, és nyomorúságok tengere, s ha rajtuk állna, inkább a halált mint az életet választanák!

De leginkább fő czélom magát a fő okot: a babonás hiedelmeket megcáfolni, a kuruzsolásnak eddigi uralkodását lerontani, s honfitársaimmal és a szülőkkel megértetni: hogy ők magok az okai a gyermek nevelés teréni járatlanságuk tudatlanságuk — többen pedig hanyagságuk által — gyermekeik kora kihalásának.

Előszámlálom tehát jelen kis munkámban, és igyekezni fogok veletek megértetni kedves szülék: mik azon okok, melyek miatt a magyar nemzet oly szaporátlan, mik azon legveszedelmesebb betegségek, melyek kedves gyermekeiteknek! leggyakrabban szoktak mutatkozni, s melyek kedveseitek töletek elrabolják, végül mikép lehetne ezen bajokat elhárítani.

Mely céloamat ha elértem, és ti ha figyelmeztetek orvosi tanácsaimra, nagyszerűen lesz csekély fáradságom jutalmazva.

Nagy-Mihály őszhó 26-án 1862.

Ocsváry Ede sk.,

orvos és szülész.

BEVEZETÉS.

Mindenek felett legdrágább kincsünk a haza! — A hazának pedig mindenek felett legdrágább kincse és szeretete tárgya a gyermek. — Azt hát mondanom sem kell: hogy a kettő egymás nélkül nem létezhet! mert gyermekekből lesz az ember, az ember szaporítja saját faját s lesz belőle nép, nemzetség, nemzet. A nemzet képezi a hazát, a haza pedig úgy lesz hatalmas, nagy és dicső, ha annak minden egyes fia testben és lélekben ép, erős, és józan ítéletű. Hogy tehát mindakettőt kielégíthessem: szólok a hon gyermekeiről, illetőleg az azoknál leggyakrabban előfordulni szokott gyermekbetegségekről, s ezeknek orvoslása módjáról.

De mielőtt ezt tenném, szükségesnek

látom a szüléket visszavinni — hogy minél inkább megértsék szándékomat — az 1768-ik évre, a mikor annyira uralkodott az ugynevezett hólyagos himlő, hogy egész falukat sőt vidékeket elpusztított, míg a véletlen szerencse Jenner Eduárd angol orvos által — hála az égnek! — kezünkbe adta 1768-ik évben e veszélyes nyavalyának gyógyszerét: a védhimlőt, melynek hasznos voltáról ugy hiszem szóllanom sem kell, mivel habár eleinte sok ellenségei támadtak is, ezen gyógyszernek, de ma már üdvös gyógyhatása általánosan és a közmegelégedésig el van ismervé még azok által is, kik ezt eleinte káros hatásnak s veszélyesnek gondolták az emberi nemre.

Hát jelenleg mi veszély bántja a hon gyermekeit? mik mégazon betegségek, melyek szinte oly veszélyesen környezik, s ragadják meg gyermekeinket, hogy kinzó körmeik közül alig egy-kettőt sikerült még eddig orvosi tudománynak is megmenteni?

Erről akarok én kedves szülők nektek beszélni, s orvosi tanácsadásaimat veletek közölni, hogy eltávolíthassátok az okokat, melyek részint szülék, részint dajkálják azon

számtalan gyermek betegségeket, melyek kedveseiteknél oly gyakran előfordulnak.

De hogy szavam annál nagyobb hitelességgel birjon előttetek, s meggyőződjetek a felől, hogy nem légből kapott üres szavakon alapulnak feljajdulásaim, melyeket gyermekeitekért bocsátok annyiszor hozzátok: utasítalak benneteket a lelkészekhez. Kérdezzetek meg csak akármely városi vagy falusi lelkészt az iránt: hány gyermek született egy év alatt? s ezen gyermek számot feljegyezvén, három év múlva kérdezzétek meg ugyanazon lelkészt: hányan élnek azon három év előtt született gyermekekből? bámulva fogjátok hallani, hogy ily nagy percentet még nem fizettetek, ily nagy dézsmát még nem adtatok, mint a melyet ezen betegségek kívánnak és elragadnak tőletek gyermekeitekből! Ez pedig így van, és hogy miért van ez így? azt iparkodom most veletek kedves szülék megértetni; iparkodom orvosi tapasztalataimat veletek közölni, melyek által — a szülékhez hírlapilag intézett felszólításaim következtében — a legközelebbi 2 év lefolyta alatt sikerült mintegy 357 gyermeket különféle betegségekből — s az ország távolabbi

vidékeiről csupán levelezés által is kigyógyítani; miről nem egy két hála könnyel telt levelet tudnék előttetek felmutatni. Elholt — és tán sokat szenvedett kedves gyermekeitek emlékére kérlek hát benneteket: figyeljetelek szavaim s orvosi tanácsaimra, s mentsétek meg a halál körmei közül még életben levő kedves gyermekeiteket!

Jelenleg van két uralkodó nyavalyacs család, a mely kisebb nagyobb mértékben minden gyermekes családnál osztozni kíván, vagy osztályul magát a gyermeket is sirbá rántja, avagy különféle nyomoruságot hágy maga után.

a) Az első — a gyermekekre veszélyt hozó — nyavalya család áll: a takony, giliszta és sápkórból, és pedig oly szoros összefüggésben egymással, hogy egyik a másiktól származik. Takonyból ugyanis származik a giliszta, ahoz pedig már a giliszta megvan, ott könnyen lehet sápkór is. Például a mely gyermekben van 30 sőt 40 giliszta, épen azt a szerepet játsza, mintha az ember pénzes ládájában oly tolvajok járnának, kikről csak

akkor értesülünk, midőn már vagy egész, vagy közel bukásunkat látjuk; mert a szegény gyermek egész nap eszik, de mit ér? ha tolvaj giliszták a napi tápot tőle elrabolják. Innen van az hogy egy gyermek egyik hónapban szép és egészséges, a másik hónapban már szembetűnőleg fogy, míg végtére a szüle orvoshoz folyamodni kénytelen. És ezen esetnél mit fog látni az illető orvos? A gyermek egészen elsoványodva van, az egész testben a külbőr olyan mint a rongy; felső és alsó végtagjai a pipaszárhoz hasonlóak, ellenben a has szembetűnőleg nagy, s azona bőr megfeszülve van. Illyenkor az illető orvos ajánl a beteg gyermek számára orvosi gyógyszert, — az az giliszta ellenit; de mily nagy teherrel jár ez, azt minden gyakorló orvos bevallja, hogy gyermeknek legnehezebb orvosi szert rendelni; mert vagynak oly gyermekek, kik a gyógyszert látni sem akarják! ha pedig az orvos vagy szüle erőszakhoz nyul, a gyógyszernek fele is kárba vesz.

b) A második — a gyermekre veszélyt hozó — nyavalya család: a görvély, kósz s ótvar; és ezeknél is. — mint az

elsőnél szoros atyafiság létezik, — sőt ezen három bajból még számtalan nyomoruságot ismerünk különféle elnevezésekben; de ezek is nem egyebek mint görvély. Most már igyekezzem a szüléssel megértetni azt, hogy a giliszták és görvélykór mily összefüggésben állanak egymással, s nem csak serdülő gyermekeiket tüzi ki martaléku, hanem felnőtt éltes embereket is felkeresnek s nyomorékká tesznek, ha idején elibök nem kerülünk; csak hogy felnőttéknél még sem hatnak oly ártalmasan, mint serdülő gyermekeinknél. Megmondom jelen kis munkámban azt, hogy hol tartózkodnak ezen giliszták az emberi testben? hány félek ezek? mily különféle — azonban eredetileg mégis egynemű bajokat szoktak előidézni? Mik ellenszereik, — vagy mi módon üzhetők el az emberi testből? Végre előszámlálom: hogy az előfordulni szokott gyermekbajokat mi módon idézik elő számtalan szülők magok is tudatlanságuk — vagy gyermekeik iránti rendkívüli (ugynevezett majomi) szeretet által. Mint szokták magukat — és mint kellene gyermekágyban viselni? Mire kell különösen a szülés után figyelni sat. hogymind maguk, s kisdedeik egészségesek legyenek!?

Hogy mi indított jelen munkám kiadására, melyet, mint az imádságos könyvet minden keresztyén embernek, családapának vagy anyának meg kellene szerezni, nem azért: mint fönnebb mondtam, hogy ebből mindenféle bajokat kuruzsoljon; hanem hogy tanulja ebből megismerni, a gyermeknél leggyakrabban előfordulni szokott betegségeket, ezeknek okait, és igyekezni ezen okokat elhárítani okos és célszerű nevelés, — a gyermeknek ételében, italában és álomban rendtartása, ágya, ruha tisztasága által, melyek a gyermek testi kifejlődésénél fő szerepet játszanak, s ha eltávolítják az okokat: megszűnik az okozat is: (mivelhogy ok nélkül semmi sem történik a világon) hogy mi indított mondom jelen munkám kiadására? azt felesleges említenem, miután már föntebb említém, hogy a legközelebbi 2 év alatt mintegy 357 gyermeket gyógyítottam ki különféle — azonban mégis egynemű — betegségekből az ország különféle vidékeiről, és nagyobb részint levelezés által; melyek könnyen azon gondolatra vezetének: mily szükséges és nélkülözhetlen volna egy ily orvosi tanácsadó a legszegényebb pór házában is, melyet ha ki

figyelenmel átolvas, s a gyermek betegségekre vezető okokat elhárítani törekszik: már ez által is mily temérdek anyagi és szellemi erőt ment meg az elveszéstől a haza számára; mert nem kell feledni egy igaz érzésű honfi-
unak: hogy nem valamely nemzetnek hire-, neve-, mely ha a nemzet kihal: századok mulva vele együtt elenyész! hanem a nép teszi a hazát! s a haza annál erősebb annál boldogabb, anyagi és szellemi tekintetben, minél több testben és lélekben erős honfiakat táplál kebelén! Mert csak igaz marad az a közmondás mindörökké, hogy az ép testben lakik a lélek! Azért ha azt akarjuk: hogy a magyar nemzet régi hírét, régi dicsőségét anyagi tekintetben visszanyerhesse — mert hiszen hála az égnek! — szellemünk nem alszik, s mivelődését napról napra folytatja — szükség: gyermekeinket testileg is erőseknek nevelni, s minden ezt akadályozó okokat az útból elhárítani.

Azt ugyan előre belátom: hogy erőmet meghaladó munkát vállaltam magamra, de nem is vágyom én azon dicsóságra, hogy e nagymunkát: a nemzetet testben s lélekben nagyra nevelni! egy magam

csekély orvosi tanácsadásaim által — véghez vihessem. Óh nem! hisz ezzel ámitani magamat: a legnagyobb betegségre mutatna! de azt nemzetem iránti szeretetemtől indítva igen is ohajtánám: hogy e téren minél többen követnének! kik nálamnál erősebbek, s midőn én csekély orvosí tapasztalatimat is nemzetem jóllétére fordítani — s mint egy fillért a haza oltárára letenni igyekszem: akkor a nálamnál e téren is erősebbek bővebb ismereteiket, mint tehetségükhöz mért áldozatot rakják ugyan ide le!

Vaj ha szavam ne lenne kiáltó szó a pusztában, s vajha e téren minél többen követnének, s mintegy vállvetve támogatnának, hogy csekély erőm idejekorán hanyatlást ne érezne!

Én nem rettegve a veszélyt, — nem félve a munkától és fáradságtól, mit e téren próbám s felhívásom maga után von: Isten segélyével elindulok a haza nagy kertjében levő dudvát s perjét irtani, hogy a hasznos növények annál szebben nőhessenek.

Jöjjetek utánnam ti erősebbek, hogy a mely gazt kezem erőtelen lenne kiirtani: segítségtekkel azt is kiszaggathassam a haza

földéből! jöjjetek oszoljunk szét a haza kert-
jében: elég gyomlálni valót találunk még, —
segítsetek nagy munkámban!

Igy — csak így teljesedik be nagy Szé-
chenyink jövődölése:

„Magyarország nem volt hanem lesz!”

A NEMZET
SZAPORÁTLANSÁGÁNAK
OKAI,
ÉS
AZOKNAK ELHÁRTÁSÁRA SZOLGÁLÓ
MÓDOK.

A) Anyagi okok.

**I). A TERHESSÉG IDEJE ALATT ELŐFOR-
DULNI SZOKOTT HIBÁS ELJÁRÁS AZ ANYA
KÖRÜL.**

A természet rendje szerint az anyák
vannak arra hivatva, hogy a hont, fiu és le-
ány gyermekekkel szaporítsák, s ez által an-
nak anyagi és szellemi gazdagságát előmoz-
dítsák, erejét növeljék, a nemzetet nagygyá-
és hatalmassá tegyék! De mily csekély gond-
ban és kiméletben részesülnek még mai na-
pig is a viselős anyák terhességi idejük alatt,

eléggé mutatja a tapasztalás. Hányan vannak, kivált az alsóbb néposztálynál, oly kegyetlen férfiek, kik szegény viselői nejeikkel baromilag bánnak, velök, ezen állapotjukban erejüket meghaladó munkát vitetnek véghez, mely gyakran magzatjának — kit méhében hordoz a szegény anya, — időelőtti elszülését, vagy magának az anyának is halálát vonja maga után! s mit tesz ilyenkor a durva férj, midőn neje egy idő előtt lebetegszik? talán orvosért megy s gyógyíttatja? világért sem. Ő miatta az orvos eljárhatna minden nap háza előtt, mégsem szólítaná meg, hogy nézze meg betegét. Ő előtte neje csak olyan mint valamely gazdasági szerszám, mely ha elkopott ujat vesz helyette.

Ily alant gondolkoznak még igen sokan a nép alsóbb rétegeiben nejeikről, s nem csoda aztán, ha az ily viselői állapotukban sanyargatott anyák nem csak hogy egészséges gyermekeket nem hoznak világra, hanem még a rendes születési idő előtt elvesztik gyermekeiket, mely miatt később maguknak a szülőknek is magtalanul kell kihalniok az emberi társaság sorából, és mint a fának — mely csak virágzik, de gyümölcsöt soha nem terem — nyomtalanul elveszniök.

De itt azt kérdezhetitek tőlem kedves olvasóim: „miként kell hát bánni a viselő s nőkkel terhességi idejük alatt?” Erre rövideden azt felelem: Már a fogantatás idejétől kezdve meg kell őket kimélni minden erősebb munkától, ugrástól, táncolástól. Némely nők terhességi idejük alatt legérzékenyebbek minden iránt, és a legingerlékenyebbek is ; nem jó tehát őket ilyenkor valamely mutatványos helyekre vinni, hol valamely tárgy figyelmöket magára vonhatná, mert az ilyenkori valaminek figyelmes megnézése nagy hatással van a gyermek képződésére is, s ilyen figyelmetlen eljárásnak lehet tulajdonítani a csodaszülötteket.— Kimélni kell továbbá őket a mérgelődéstől, haragtól, sirástól, vagy szomorkodástól, mert az ily testi és lelki állapotokat is mintegy átveszi, és örökli a magzat édes anyjától.

Legjobb ilyenkor az anyának vidám társaságokban lenni, mely kedélyét jó hangulatban tartja, néha néha künn a szabadban sétálni, könnyű mozgásokat tenni, vagy honn könnyebb foglalatosságait végezni, de olyakat, melyek a testet mozgásban tartják ; a sok üléstől vagy ülve végzendő munkáktól

ovakodni kell. Időközben — ha tán a házi bajok vérét felizgatnák, — tanácsos: jó és hasznos könyveket olvasgatnia, vagy szép arcképeket szemlélgetnie, a meghüléstől ovakodni kell; valamint a szorulást okozó étkek evésétől is, ha mégis szorulásokat találna érezni: legajánlatosabb a budai keserű vizből naponként — míg a szorulás tart — reggel éhgyomorra és estve lefekvés előtt egy pohárral meginni, mely által a viselő nő sok szelektől és hasesikarásoktól is megmenekül.

II). A SZÜLÉS ÉS GYERMEKÁGY IDEJE ALATTI HIBÁS ELJÁRÁS AZ ANYA ÉS KISDED KÖRÜL.

Nem hinnétek kedves szülék; hogy mily sok függ gyermekeitek életben maradására nézve a gyermekágyas anyának a szülés ideje alatti okos magaviseletétől, ugy szinte a kisdéd körül mindjárt a szülés alkalmávali okos eljárástól. Pedig ez így van. Tudom sokszor hallottátok ezt a példabeszédet: „Sok baba között a gyermek is elvész,” a nélkül hogy gondoltatok volna ezen közmondás más jelentésére, mint azon, hogy a mely vagyont

sokan kezelnek ; keveset, vagy épen semmit sem jövedelmez ; — a mely kincses ládába sokan és sok kulccsal járnak, abból a pénz vagy kincs hamar elfogy sat. pedig ezt lehet venni ily eseteknél a szó szoros értelmében is, — a mennyiben t. i. ily alkalmakkor ezen tanácsadója támad — mint megannyi orvos és tapasztalt bába — a gyermekágyas asszonynak, kiválta hol a szülés némi utóbajokkal jár az anyára nézve, vagy a kisednek baja mutatkozik. De ha a szülés rendesen történik is, a mint a szegény nő lebetegszik, azonnal több látogatók veszik körül, kivált a fiatal s tapasztalatlan nőket, s van szükség vagy nincs a látogató vén anyókák tanácsára : ezek elkezdenek előttök mindenfélét összevissza beszélni, hogy t. i. mikor én az első gyermekemmel lebetegtettem, már a harmadik nap kenyeret sütöttem, a negyedik nap kutra vagy folyóra mentem ruhát mosni, még sem lett semmi bajom, csak így meg így tegyen hát kedves öcsémasszony majd meglássa semmi baja sem lesz ; s addig beszélnek a szegény fiatal s tapasztalatlan nőnek, míg ez tanácsaikat be nem veszi, s hogy férje előtt is kényesnek ne látszassék, 3—4 nap múlva fölkel az ágyból ; de alig hogy a

szegény nő felkelt, s magára nem vigyázva női foglalatosságát kezdi folytatni, meghüti magát, s hirtelen visszaesik a gyermekágyba, melyből talán soha sem kel föl többet.

Hány ily szomorú esetet halhattak már kedves olvasóim, hogy az ily ferde szokások s tanácsadások a fiatal nőt kora sirjába taszították, s így, ha az anya elhalt, mily remény lehet a gyermek életbeni maradásához s a haláltól megmentéséhez s felneveltetéséhez, mikor az anyától, a dajkák legjobbjától az megfosztatik; mert ha az ily gyermekek idegen dajka gondviselésére bíztnak is: az ily dajka soha sem ápolja azt oly anyai gondossággal, mintha saját szülötte volna — sőt minden sanyargatásban s gondviseletlenségben részesítetik az ily anya nélkül maradt ártatlan csecsemőt, s ide alkalmazható azután az a közmondás is: „a kinek nem bornya, nem nyalja!”

Ha már most a gyermek — másoknak ily ferde tanácsadásai következtében megfosztatott édes anyjától, bármily tiszta vérű szülőktől származott is: könnyen kaphat különféle betegségeket az idegen dajka általi szoptatás következtében; mert ha a számára

választott dajka gonosz természetű, rossz vé-
rű, s eltitkolt bajban szenvedő: a gyermek is
annak teje beszívása vagyis a táp magához
vételével magába szivja mind azon bajokat,
nyavalyákat s betegségekre hajlamokat, mik a
dajka vérében lappangottak s így a gyermek
vére is elromlik, butává lesz, s a veszélyek
minden nemeinek ki van téve. Innen átlát-
hatjuk, hogy mily nagy szükség van az ily
anya elhalálozása esetében a gyermek ápolá-
sa s felnevelése végett fogadandó dajka meg-
választásához! de erről majd alább lesz szó.
Hogy miként kell tehát a szülésnél és a gyer-
mekágy ideje alatt magát a szülő anyának
viselni? Arra orvosi tanácsom röviden és ke-
vés szavakban előadva, következő:

Ha bármely anyának gyermeke szüle-
tik, az maga az nap nem képes ajánlatait
teljesítésére, tehát e tekintetben a családhoz
tartozókhoz vagy körülötte levőkhöz intézeni
tanácsomat: a szülés után mindjárt a gyer-
mek száját vízbe mártott rongyocskával ki
kell tisztára törölni, azután az első fürösz-
téskor meg kell a gyermeket jól vizsgálni,
hogy nincs e valami természet elleni hiba orrá-
ban, szájában, fül-in, vagy az altestrészein, s ha

valami hiba mutatkoznék, azt azonnal orvosnak kell megmutatni, mivel gyakran megszokott történni, hogy a gyermek a születés után elkezd sirni, és sir- addig sir míg meg nem hal, s a szülék, nem ismervén a bajnak alapos okát, gyermekükön segíteni sem tudnak; pedig ha ily esetben orvost hivatnának: gyermekök életét menthetnék meg, vagy a mutatózó természet elleni testi hibától ideje korán megszabadíthatnák gyermeköket.— Továbbá a gyermek a fürösztésen s megvizsgáltatáson átesvén, kevésel azután bekövetkezik az étkezés, mely is addig, míg az anyának, meg nem jön a teje, nem állhat egyébből mint gyengén forrázott székfű theából, egy kevés nádmézzel ha még 3 napon túl is az anyának meg nem jönne a teje, azon esetben lehet a székfű virágtheába egynehány csep tehén tejet tenni és a gyermeket azzal táplálni; mindenféle más asszonyi pancsolásokat mellőzni kell; a gyermek székelése tekintetéből a gyermeknek lehet adni Rhabarbara zaftot napjában 1—2 kávéskanállal. A kereszteléssel sietni — véleményem szerint — igen hibás eljárás; mert a szegény új szülött még jól hozzá sincs szokva a szoba levegőhöz, s azt mindjárt születése után —

kivált téli időben — egyszerre kivinni a külső — az ő gyenge testére még élesen ható — hideg levegőre: ez legtöbbnek halálát okozza; mert a gyermek meghűlvén, betegségbe esik, s alig kell neki egy 24 óra, a szegény gyermek megszűnt élni! S mi ennek az oka? a tudatlanság s rossz szokás, melyet eddig az anyák és bábák azért követtek: hogy a gyermek hátha megtalál halni, legalább keresztetlenül ne haljon meg! holott éppen ez által idézik elő halálát, hogy a keresztelés alkalmával meghűtik.

A gyermekágyas anyát a lehető legkényelmesebb helyzettel el kell látni, minden gondtól, bajtól, vagy oly dolgok látásától, melyek őt haragra ingerelnék, vagy vérét felhevítenék s neki izgatottságot okoznának, meg kell kimélni; nehéz étkektől, szeszes italoktól visszatartani, meghűléstől oltalmazni, szóval mindentől mi ily helyzetben neki ártalmas lehetne, meg kell védeni. A gyermekágyban levő anyáknak — kivált vérmeesebb természetűeknek — étkül az első napokban csak is tiszta hus leves, italul pedig tiszta — mérsékelt hidegségű — víz ajánlható; az azutáni napokban is csak gyenge ételek

ajánltatnak; ha pedig székelése nem volna: bátran merem ajánlani italul ilyenkor a budai keserű vizet, naponkint reggel egy ivó pohárral! az által megkiméltetik a bábák által használni szokott minduntalani klisztirozástól, vagy allövetektől.

III. A GYERMEKÁGYAS ANYÁKNAK A GYERMEKÁGYBÓLI IDEJE KORÁN VALÓ FELKE- LÉSE, S EBBŐL SZÁRMAZNI SZOKOTT UTÓBAJOK S BETEGSÉGEK.

Megtörténik igen gyakran, hogy némely gyermekágyas asszonynak vannak jó tanácsadói, kik korábban a magok kárán tanulva fiatal nőknek a kora fölkelést tiltják; ez azonban a szerencsés szülésnek örvendve, tanácsukat figyelembe sem veszi, hanem saját erejétől és szerencsés szülésébeni elbizakodástól indítva, a kora felkelést és nehezebb dolgokkal foglalkozást is megkísérli; és csak azután látja be, midőn már magát meghűtötte, vagy erejét neki nem való dolgokkal elgyengítette, hogy helytelenül cselekedett, s kénytelen visszamenni másodszor a gyermekágyba, mely sokaknak már koporsójává változott. Az ily könnyen gongolkodókat

minden áron le kell beszélni felkelési szándékáról; s minden módon oda kell hatni, hogy gyermekágyát tökéletes felgyógyulásaig el ne hagyja, mert a második gyermekágy mindenkor veszedelmesebb az elsőnél. De ezt egy józanul gondolkodó anya, ki továbbra is ép és egészséges akar maradni nem is teszi. Egy okos, mivel, gyermekét, maga egészséges állapotát, s családját igazán szerető anyának nem szabad a gyermekágyat 3 hét előtt elhagynia; s azután még 2 hétig nyugodtan a szobában kell maradnia, s így 5 hét múlva, ha már érzi, hogy nincsen semmi baja, — ki mehet, de akkor sem egyszerre sok időre, hanem első nap egy órára, második nap 2—3 órára s így tovább lassankint kell magát hozzá szoktatnia a külső levegőhöz; egyszerre magát nemhogy dologban megerőltetni, hanem járkálásban sem szabad! s ha ez így fog történni, mily sokan fogják ez által életüket mintegy a bizonyos halál martalékából vissza nyerni, s magokat mindenféle női bajoktól megmenteni. Végül valamint a gyermekágyban, úgy azontul is nem bírom eléggé a tisztaságot ajánlani, úgy az anyára mint a gyermekekre nézve; mert a tisztaság egyik főtényezője az egészségnek.

Ha pedig mindezek megtartása mellett is valami baj adná magát elő akár a szülésnél akár a gyermekágyban: ily esetben mindig valamely helybeli orvos tanácsát kell kikérni, ha nem akarja a beteg magát vagy gyermekét nagyobb veszélyeknek kiténni!

IV. A GYERMEK FELNEVELÉSE S APOLÁSA KÖRÜLI TUDATLANSÁG, ÉS A SZÜLÉK HANYAGSÁGA.

Hány anya van e hazában, ki midőn férjhez ment, tudott szépen varni, mosni, vasalni, különféle hangszereken játszani, sütni, főzni, sat. egy szóval, kiről ellehetett mondani: hogy az egy tökéletes, művelt, tanult és mindenben ügyes nő: midőn pedig anyává lesz és gyermekeket kell neki nevelni, akkor tapasztaljuk csak, hogy e téren mily sokan hátra vannak! Erre még eddig igen kevés gond fordított, úgy annyira, hogy senki sem cáfolhat meg, midőn azt állítom: miszerint sok anya többet gondol kis libáival, csirkéivel, mint saját gyermekével, életének képmásával! Hány anya van, ki gyermeke testi nevelésére sem fordít kellő figyelmet, nem

.....

hogy szellemi kiképeztetésére elegendő gondot fordítani igyekeznék! ki — mint az egyszeri anya — saját mulatsága kedvéért beteg gyermekét hon hagyá, kis ölebecskéjét pedig magával vivé; s midőn ez tőle utazása közben eltévedt, a megtalálónak aranyat ígért; haza meneteleig meghalt beteg gyermekéhez pedig orvost sem hivatott, hanem azt egy anyaiérzéssel nem bíró szívtelen dajka gondviselése alatt meghalni hagyta. — Hány anya van ellenben olyan is, ki gyermekét majom szeretettel dajkálván úgy vélekedik: hogy akkor mutatja ki gyermeke iránti szeretetét legjobban, ha azt minél több kényelemben részelteti, vagy még kisedd korában minden félével tömni kezdi; holott pedig ez által is épen az ellenkzót cselekszi, mert gyermeke az elkényeztetés által elpuhul, testi kifejlődésében gátoltatik, a sok minden feltömés által pedig emésztési zsigerei elromolván, képtelenek lesznek a leggyengébb táp befogadására is.

Az én tanácsom a gyermek testi nevelését illetőleg, tehát e kevés szóban foglalatik, hogy: legyen az minél egyszerűbb, minél természetiesebb, és minden mesterkélés

nélküli. Semmi sem segíti elő gyermekeink gyarapodását s testi kifejlődését annyira, mintha azokat célszerű ápolásban részesítettük; s ez által sok oly káros befolyást elháríthatunk, melyeknek a különben is zsenge szervezetű test alig bírna ellentállani. De viszont semmi sem fejleszt ki annyi kóroanyagot a gyenge gyermeki testben mind a célszerűtlen ápolás, és gyermekeink mesterkélt táplálása. Nézzük csak meg szorosán, hol vesznek leggyakrabban eredetüket azon betegségek, melyek gyermekeinknél számos és különféle alakban mutatkoznak, s majd kiírt-hatatlanokká fejlődnek ki; holott nem lehetne rájuk fogni, hogy ezek öröklött betegségek volnának? Felelet: a célszerűtlen és mesterkélt táplálástól. Némely szülő ugyanis nem gondolva a következésekre, kis gyermekét elkezdi mindenféle csirizes étkekkel tömni, mint p. o. krumpli, kenyér vagy kalács különféle kép készített pépekkel, a melyek nem-hogy hasznos táplálékot nyujtanának hanem a gyermeknek a vért is elrontják; szokása még sok anyának — kivált nyári időben egész napokon által — hogy a szegény gyermek száját — csak hogy elhagyatottságában ne sirjon, — bedugják egy rongyba kötött

zsemle, vagy cukrozott kenyérrel — vagyis az általuk ugynevezett „cucli“-val a mely annyira megbüdösödik a gyermek szájában, hogy ártalmassága mellett szinte undorító is.

Nézzük meg a szoptatós állatokat, mily gondossággal nevelik fel kicsinyeiket, s csupán tejjel, míg a természet a szopós állatkákban ki nem fejleszti az ösztönt, a számukra rendelt, egyéb tápszerek befogadására! És mi okossággal felruházott emberek arra használjuk e fel eszünket, hogy a természet törvényeit felforgatva gyermekeinket, ott is hol arra szükség nincs mesterségesen készített tápszerekkel neveljük fel!? Azt csak nem lehet pedig fel tenni egy okos és gyermekét szerető szülőről, hogy gyermekeit készakarva tenné ki különféle betegségeknek; pedig az ily mesterségesen kigondolt tápszerek beadása által, mint megannyi különféle betegségek magvait, — milyenek az ugynevezett „görvély,“ vagy angol kór, takony giliszták, kosz, s ótvar sat. — hintjük szét gyermekeink testében, melyek mind inkább elterjedvén a testben, azt kifejlődésében akadályoztatják.

A gyermeknek legtermészetesebb táp-

szere: az anyatej, mert ebben mindazon alkatrészek megvannak, melyek a test táplálására, növelésére, egy szóval az egész testnek kifejlődésébeni előmenetelére szükségességek.

Mindaddig tehát, míg a gyermek szopik, csakis a csecstől mellett kell maradni, nem kell mindenfélével a gyermeket tömni, ha pedig 9—10 hónapos a gyermek elválasztathatik, de eleinte csak tiszta hús levest, zsirját leszedve — később apróra vágott sült húst, sőt a gyengélkedő gyermeknél reszelt — vagy vakart nyers húst is lehet cukrozva eledelül adni — a csirizés és pépes eledelek túlságos mértékbeni adását kerülni kell, s ha ily étkeket kapnak is a gyermekek: ehez gyümölcsöt és kevés bort is lehet adni naponta.

Vannak esetek, a mikor az anya nem szoptathatja kisdédét, vagy ha szoptathatná is, de vagy az anyára vagy a gyermekekre nézve ezen szoptatás káros lenne.

Ily esetek lehetségesek: ha szoptatás kezdetén vagy annak későbbi folyama alatt az emlő bimbók megrepedeznek vagy emlő gyulladás jön létre, s ez által az anya fájdalmakat, a csecsemő pedig táplálási hiányt szenved.

A csecsbimbó repedésnél legjobb gyógyszer a fájdalmas résznek naponta többszöri bekenése rummal, vagy ennek hiányában közönséges égetborral, — vagy jó még a fájdalmas részekre ugyanezekbe áztatott ruhát is borongatni.

Ha pedig emlő gyulladás jön elő — szuro fájdalmak és az egész emlő, — vagy csak egyes mirigy loborainak megkeményedésével, ily esetben fel kell kötni kendővel az emlőt, hogy a feszülés némileg lazítottassék. — Ha a fájdalom és keményedés nagyobbodnék: akkor 8—10—12 nadályt kell alkalmazni a daganat köré, és hideg borongatást kell használni.

Ha a gyulladás mindezekkel is dacol, tejben sőt lenmagliszt és sáfrány használatsséklágy meleg pép borongatásul a genyedésbei átmenet elősegítésére, s mindezt addig kell használni, míg a keménység tökéletesen el nem oszlik, vagy fel nem fakad a létre jött tájog, melyből a genyfolyást olajba mártott genyszalag beillesztése — a begyógyulást pedig tépésre kent lágyító kenőcsök alkalmazása által kell eszközölni, de a meleg péppeli borongatás egész a begyógyulásig alkalmazandó.

Ily esetek továbbá, ha az anya görvély vagy gumó kórban szenved, vagy csak hajlammal is bír az utóbbi betegségre, mely közönségesen aszkór vagy sorvadás neve alatt ismeretes; továbbá ha az anya valamely ragályos betegségben szenved, vagy általában oly gyenge, hogy egészségében a gyermek ápolás, s szoptatás által kárt valhatna. —

Ily esetekben is azonban előnyösebb a dajka általi szoptatás — mint etetésseli felnevelése a gyermeknek; csak hogy a megválasztandó dajkánál igen sokra kell ügyelni.

Ha tehát az anya — bármily okoknál fogva — nem szoptathatja gyermekét: a helyet, hogy azt különféle — gyomrának még nehéz vagy ártalmas étkekkel tömjé, avagy az anyatej nélkülözése miatt szenvedő és folytonosan nyugtalankodó gyermeket ama kárhozatos cuclival törekedjék megnyugtatni: elkerülhetetlen, mondom, sőt szükséges a gyermeknek dajkát fogadni; de itt igen kényes dolog a választás; miért is szükség, hogy a dajka szakértők által választassék, hol következőkre kell figyelni.

a). Hogy a dajka egészséges testű, és jó

testalkatu legyen; arca legyen nyájas kinézésű, színe ép, élénk, orra szinte ép, és becssett ne legyen, szája vagy lehelete szagtalan, foga ép és fehér, foghúsa tömött és piros.

b). A mennyire lehet, erkölcsi magaviselete kifogás nélküli legyen; de ha — mint leggyakrabban történni szokott — megesett személyekből választatik is a dajka: orvos által megvizsgálandó lenne, hogy valamely titkos betegségben nem szenved-e?

c). Vigyázni kell a tej minősége és mennyiségére is: jó tej az mely fehér, egy kissé kékes színű, édes szaga és íze, nem ritka nagyon, de nem is sűrű.

d). Életkora a dajkának az anya életkorát mennyire csak lehet megközelítő legyen. A nagyon fiatal, vagy 36 éven túl levő egyének nem igen ajánlhatók dajkaul; de főképp arra kell vigyázni, hogy a tej kifejlődése is az emlőben a gyermek idejéhez mért legyen, az az, hogy a gyermek születése és a dajka szaporodása közt nagy idő különbség ne legyen, mert az idősebb tej a gyermek emésztési zsigerei által kellőképp nem használtatván, a gyomorban könnyen emésztési zavarok jöhetnének elő, mellyek a gyermeknél több kóros bántalmakat okozhatnak.

e). „Az arc a léleknek tükre“ mondja a közmondás. Igen figyelmesen meg kell tehát a dajkát vizsgálni, nem valami mérges természetű, vagy buja kinézésű-e, mert egyik úgy mint a másik a kis gyermekre nézve káros befolyást gyakorol, mind testi, mind szellemi fejlődését illetőleg, mivel ezen testi és lelki tulajdonokat a tej beszívása által magáévá teszi; épen azért legtanácsosabb gyermekét is — ha még életben van — vizsgálat alá venni, hogy nem szenved-e valamely az anyától öröklött kiütésekben görvély - angol vagy aszkórban; mert ha a gyermekben ily gyanús betegségek jelei mutatkoznak: akkor jobb a gyermeket tehen tejjel nevelni föl, mintsem oly dajka tejét vele beszívatni: mely miatt ha életben marad is a gyermek, könnyen nyomorékká válna. Bocsánat a hasonlításért! de a mennyiben a testi táplálkozás által az ember sem sokat különbözik az állattól, minthogy egyik úgy, mint a másik — a természettől étkeül kiszabott eledelek megváltoztatása, vagy azoknak rossz minősége által növéseben hátráltatik, úgy merem ajánlani figyelmökbe a hasonlati kifejezést: „tehenet a bornyáért!“ mert mint a bornyuról lehet jó tehenet választani; úgy legjobban a-

ajánlja a dajkát gyermekének testalkata és kinézése. A kik tehát mindenre, mi a dajkában megkívántató, nem ügyelhetnének is: nézzék meg jól a dajka gyermekét, és arról mind a dajka egészséges véralkatára, mind a tej minőségére könnyen következtethetnek.

Miután a dajka így megválasztatott, az arrai felügyeletet, azzali bánásmódot és táplálást illetőleg itt is csak azt ajánlom, mint fentebb az anyára nézve t. i.

Óvni kell a dajkát a felindulástól, szomorkodástól, ijedéstől, haragvástól; visszatartani a korcsmázástól, táncmulatságtól, — kivált faluhelyeken, hol a korcsmákoni táncolás vásár- és ünnepnapokon még most is divatban van; s ily esetek után a gyermek a dajka teje által ne tápláltassék, míg vére, vagy lelki indulatai le nem csillapulnak, mert ilyenkor a tej minősége oly káros változás alá jöhet, mely a kis gyermekekre nézve káros befolyást gyakorolhat, mint ezt több szomorú esetek bizonyítják; azért legjobb ilyenkor, ha már a dajka valamely különös körülmény által mégis a fenn említett indulatok vagy kedély változások valamelylyikébe esik, előbb a tejet az emlőből szoptató-úveg segítségével vagy más módon eltávolita-

ni, és a gyermeket csak azután az ennek helyére összegyülemlett friss tejből szopni engedni.

Nem kell megengedni a dajkának, hogy a gyermeket minduntalan emlőjén tartsa, csak hogy a sirástól megóvja, épen azért nem kell megengedni az is, hogy vele egy ágyban háltassa a gyermeket; mert úgy hiszem erre nem szükség a szüléket figyelmeztetnem, hogy a rendetlen táplálás mily bajokat, s a gyermeknek a dajkávali háltatása mily szomorú következtetéseket vont már maga után.

A kisdedit illetőleg, azon idő legjobb a táplálásra, midőn az magától fölébred álmában; álmából felkölteni e végett soha sem szabad, mert ez által már a természettől kimutatott étkezési rendjében is megzavartatnék; a szoptató nőre nézve pedig legjobb, ha a szoptatást evés után 1—vagy másfél órával teljesíti, mert akkor már az étektől ő is új tápot és erőt nyervén, nem esik oly erejére a szoptatás, mint különben, ha üres mellét szivatja.

A dajka eledele legyen egyszerű, hús, tészta, és növény-neműekből álló; a mit nem örömet eszik, annak evésére ne kényszerítettessék, fűszeres, vagy igen savanyu — külö-

nösen az ecetes elcdelek evésétől vissza kell tartani.

Italul legajánlatosabb a jó tiszta ivó viz; bor, ser vagy pálinka ital nem szoptatós nőknek, de más nőknek sem ajánlható, mert azok csak az emésztést akadályoznák, midőn ellenben a jó fris viz azt tetemesen elősegíti. Ott azonban hol rossz ivó vizek vannak, a dajkának megengedhető, hogy kevés, gyenge, vízzel vegyíték bort ihassék.

A dajkától elég azt kívánni, hogy a gyermekre kellő figyelmet fordítson, mint táplálását, mint tisztán tartását illetőleg: tehát egyéb munkát tőle kívánni felesleges, sőt a nehéz munkától óvni is kell; de más részről még nem ajánlhatom eléggé figyelmökbe a szüléknek, hogy arra is gondot fordítsanak ám, hogy a dajka lusta, szobában zárkozó vagy pamlagon heverő ne legyen; mert valamint a jó tej a gyermek táplálására, úgy a fris levegő és mozgás a test gyarapodására és egészségben tartására szintugy a dajkánál mint a gyermeknél megkívántató s elkerülhetetlen fő kellék.

Szoktatni kell tehát a gyermeket már kis korában lassankint a légváltozásokhoz, s a külső levegőhöz; mellyet a gyakori moz-

gás, ki és bejárkálás által (azonban eleinte gondosan betakarva, míg teste meg nem erősödik ehhez) annyira megszokik a test: hogy a legkülönbözőbb légváltozásokat is kibírja állani minden káros következés nélkül. Nézzük még csak például azokat a szegény kóborló oláh cigányokat: már születése a nyomorral van kapcsolatban, s a leghidegebb téli időben is sátor alatt kint a szabadban történik, s igen sok, ha 14—16 éves koráig egy kis össze vissza szakatt rongyos ing fedi testüket; többnyire meztelenül sétálnak a legkeményebb hidegben, midőn más, a kényelemhez s meleg ruhához szokott ember jól felöltözve, bundában is fázik. Tudok példát midőn zivataros téli időben több megfagyott embert lehetne találni, kiket kocsikon hordtak be falukba és városokba, midőn az ily gyász-kocsikat bámuló cigány gyermek csoport kíséré meztláb, ruha nélkül, és hajadonfővel, csak a hó lepvén el borzas hajait. Mi teszi e nagy különbséget? a szokás; mely mind a közmondás tartja, később természetté válik. — És mily szaporák és egészségesek még mellette ezek a szegény szárandó teremtetések! de annyira megszokták már ezen kóbor életet, hogy a lefolyt években az

útlevelékrei szigorú fölügyelet és megszorítások által sem sikerült a kormánynak egy helyen, letelepíteni őket; mert ők megszokván ezen nyugtalan vándor életet, és ezzel kapcsolatban levő nyomort, nélkülözéseket: már természetökké vált, melytől a rendes élethez és életmódhoz, szinte csak lassankénti szoktatás által lehetne őket téríteni.

Ezen példából mint tükröből láthatni hogy nagyon hibásan tesznek az oly szülők, kik gyermekeiket a legkisebb szellőtől is óvják, s a dajkát is a szabad levegőre ki nem eresztik; mert ez által a dajkának vére elpelyhődvén ha mégis később kénytelen levegőre kimenni, a légváltozást nem bírja kiállani, s egészségében könnyen változást szenvedhet, mit a gyermek is, bár levegőn sem volt künn, szinte megérez a tej beszívása által. Czélszerű házi foglalkodtatás tehát és jó időben künn sétáltatás, nemhogy ártalmas volna, sőt mind a dajkára, mind a gyermekre nézve jó és szükséges is:

Csupán csak rossz és téli időben kell a dajkát gondosan inteni, hogy a meghűléstől óvakodjék; vigyázni kell tehát ruházatjára

is, hogy az, az időjárásnak és évszaknak megfelelő legyen.

A gyermeket is óvni kell ugyan a meghűléstől, éjjel úgy mint nappal, de azért ágyát ajánlom, hogy az nagyon meleg, folyvást izzasztó ne legyen, mert így a gyermek is könnyebben megkapja a meghűlést, mint ha csak könnyedén bepólálva és mindég tiszta és száraz ruhában és ágyban tartatik; a serdülő korban pedig elég neki egy paplan, bármily gazdagok legyenek is a szülői; alvó ágya ne legyen igen puha, mert az által a test is elkényesedik, elpuhul.

A lustaság és legtöbb baj párnán nevedik fel! Iparkodjék minden szülő gyermekét úgy szoktatni, — de itt is már a serdülő kort értem — hogy a gyermek kezét mindig a paplan felületén tartsa alváskor, a paplan alatti soha sem.

Ha pedig a dajka a legnagyobb vigyázat mellett is betegségbe esnék: betegségi állapota orvos által megvizsgálandó, és a gyermek táplálása iránt tanácsa kérendő ki. Nem minden betegség teszi ugyan szükségesé a dajka változtatását, vagy a gyermeknek szoptatástól elválasztását, de súlyosabb és hosszasabban tartó betegségeknel már a gyer-

meket tovább ily dajka által szoptatni nem szabad, mivel az egészségtelen testből csak egészségtelen tápszert vehet a gyermek is a szopás által, mely azután erre is káros befolyással lehet. Mert valamint áll az, hogy ép testben lakik ép lélek: úgy áll az is, hogy csak éptestü dajkától szivhat egészséges és éltető tápot a gyermek is.

V. A GYERMEKNEK TISZTAN NEM TARTÁSA IS IGEN ARTALMAS EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTÁRA.

Azért is ajánlatos, hogy a gyermek a dajka vagy szülő által mindig tisztán tartassék, egészséges és száraz helyen legyen, s midőn serdülő korba lép, hol már magatud szaladgálni: felügyelet alatt minél többet a friss levegőn szaladgáljon.

Nem kell tehát elfogadni az olyan vén anyókák tanácsait, kik azt mondják, hogy a gyermeket nem kell szépen felöltöztetni, vagy megmozdatni, mert így a gyermek könnyen igézésben eshetik, a mikor is szentes vizet szoktak vele itatni.

Ugyan mondja meg nekem valaki mi módon képzelheti azt magának, hogy a gyer-

meknek osupán a ránézés által valami baja származhassék; holott épen a rondaság és egy kis egészségi változás alkalmával, holmi ronda étkek vagy italok beadása által idézik elő a gyermek valódi elbetegedését s tán elhalását is!

Hány szegény gyermeknek bepiszkosodik a feje a gondviseletlenség által, sőt gyakran ki is varosodik, melyekre holmi vén anyókák azt szokták mondani, hogy nem jó a gyermek fejét gyógyítani, mert nagyobb bajt kaphat a gyermek. Kell biz azt, és pedig napjában kétszer is, és szappanyos vízzel! Mert lehet-e annál ostobább nézet, hogy a gondviselés által és gyógyítás által még nagyobb baj idéztetnék elő? Látott-e már valaki nagy bajt semmiből vagy gyógyításból eredni? de kis bajból nagyot, úgy hiszem, hogy igen.

VI. A GYERMEK SZOPTATÁSTÓLI ELVÁLASZTÁSA, SE KORAI, SE KÉSŐ NE LE- GYEN.

És az egyszerre ne történjék, hanem lassanként, az az mindig hosszabb időközök alatti szoptatás által; így sem a gyermek-

nek, sem az anyának nem esik oly nehezen, mint az egyszerre elválasztás, melyből az anyára gyakran súlyos mellbetegségek származnak. A gyermek elválasztásánál annak kifejlődése szolgáljon zsinórmértékül — a különös és szükség által igényelt eszteket kivéve. — A fogak megjelenése legbiztosabb utmutató az elválasztás idejére nézve.

A fogzási időszak ugyanis általán véve a 6 — 8-ik hónap alatt szokott a gyermeknél kezdődni, úgy hogy 10 hónapos korukban a kisdedeknek már 6 foguk van. Az emésztési zsigerek ez időben már annyira ki vannak fejlődve, hogy egyéb hozzájuk mért tápszereket is képesek megemészteni, de ez időszak alatt az anya tejének alkatrészei is változnak, úgy hogy gyengébb gyermek gyomra, az ily megerősödött tejet nem igen bírná megemészteni, de ezért mondtam fentebb, hogy a dajka megválasztásánál erre is kell ügyelni. Az elválasztás tehát ez időben történjék, midőn már a fogzási időszak beáll, p. o. a 3-ik és 4-ig metszfog kibuvása után, és az 5-ik 6-ik fog megjelenése előtt, vagy az 5-ik 6-ik után, a 7-ik és 8-ik előtt. de ekkor is ne egyszerre, hanem legalább

is 4—6 hét alatt történjék; így azt a gyermek is könnyebben türendi, s az anya vagy dajka részéről is könnyebben megtörténhetik. —

A kisedd ugyanis már az 5-ik vagy 6-ik hónaptól kezdve az anyatejen kívül más neki való ételekre is szoktattatván, a szoptatási időszakok az etetés mellett mindig hosszabb; hosszabbra nyújthatók, míg végre egészen abba hagyhatók, p. o. ha a gyermek eddig egy 24 óra alatt 6-szor szopott; az elválasztás megkezdésekor 4-szer, két hét múlva 3-szor, azután pedig csak 1-szer szoptattassék, t. i. nappal egyszer, és éjjel egyszer; mivel pedig a gyermek a tejet éjjel nélküli legnehezebben, ennél fogva legtanácsosabb a választás vége felé, a gyermeket korán reggel egyszer megszoptatni.

A későn való választás az anyára úgy mint a gyermekre nézve legterhesebb, mert a gyermek, ha fogai kinőttek az anya mellét agyon rágja, sokszor kisebesíti, — a gyermek pedig már ekkor torkosságához szokván: a szopást nehezebben hagyja el.

A gyermeknek elválasztására nézve tehát ajánlható: hogy az sem korai, sem késői

ne legyen, (de rögtönzött sem) és a fogjelenés alatt ne történjék.

A szoptatás ideje alatt miként kell magát viselni az anyának vagy dajkának maga és a kis gyermekre nézve, így elmondván, most áttérek az elválasztás utáni időszakra a gyermekeknél, hol már fejlődésükkel mindig jobban jobban magukra hagyatnak a gyermekek, s csaknem általánosságban elmondhatom, hogy kevesebb gondviselésben részesülnek, mint a dajkálás ideje alatt; pedig az elválasztásnál még nem szabad az anyai gondviselésnek megszűnnie! sőt a mint a gyermek fejlődik testileg és szellemileg, úgy és épen oly arányban mindig több-több gondot kell növelésére fordítani, nehogy a dudvák (a testi és lelki betegségek mint a gondviseletlenség magvai) a nemes csemétét növéseben akadályozzák, vagy mint a kert nemes plántáit a gaz és paréj — ha a kertész keze azokat naponként nem irtogatja, úgy a különféle gyermek betegségek e kedves gyermekeket is növésükben testi és lelki kifejlődésükben egészen elnyomják.

Visszatérek tehát itt a bevezetésül elmondottakra, s előszámlálom azon betegségeket, mellyek gyermekeinknél leggyakrab-

ban előfordulván, azokat tőlünk elrabolják, s ez által a nemzet szaporodását akadályozzák. Előszámlálom azokat jeleik, okaik, gyógy kezelésük és kimenetükkkel; valamint a gyermek célszerű életmódját, és a reá való célszerű további gondviselést, mint a hol azt az emlőtől elválasztásnál elhagytam.

A nemzet szaporátlanságának okai közé tartoznak tehát legfőképp:

VII. A KÜLÖNFÉLE GYERMEKBETEGSÉGEK, UGYMINT:

a). Taknyos és gilisztás kór.

E két érlázzal járó betegség lényegére nézve megegyez egymással, jeleik hasonlók és a gyógybánás is kevés kivétellel ugyan az mind a két kór állapotnál.

A giliszta idegen élet az emberi testben képződik állati anyagokból; élete azonos az anya, azaz azon szervezettel, melyben tartózkodik, és a melyet folyvást emészt.

Ha ettől elvál: életétől is megfosztatik. Legkedvezőbb termődési és tartózkodási helye: a bélhuzam, melyben majd fel, majd le-

felé vándorol, de gyakran a testnek egyéb részeiben is feltalálható.

Fajai a gilisztáknak: 3 féle. 1-ső az orsolya, (asc. lumbrionides) giliszta, mely a földi gilisztához hasonlít; 2-dik a korbács, mely az elsőhöz hasonlít ugyan, de az egyik vége tompa; a 3-dik a zabgiliszta, mely nem nagyobb a zabszemnél, s ezen apró giliszták a végbélben léteznek; azért a mely gyermeknél ez vagyon igen nagy viszketegséget okoz az alfélben; a másik kettő a belekben tányázik, és ott rabolják el a gyermektápot.

Van még ezeken kívül egy faja a gilisztáknak, a *Tenea lata*, pántlika giliszta, vagy az úgy nevezett galandféreg; de ezek nem szoktak mutatkozni gyermekeinknél, csakis felnőtteknél; azért ezt feleslegesnek tartom említés tárgyává is tenni.

Nyilvános jelei a gilisztás állapotnak, melyekről felismerhető: az arcz felpuffadt és sápadt-kék színű, a külbőr és a szem környéke megkékül, sovány, hidegvégtagok, és petyhüdt izomhus; a has felpuffadt és térsza tapintatu, nyállal bevont nyelv, savanyu és rohdadt szájbüz-kivált éhgyomornál, nagy mennyiségű nyál elválasztás, mely a szájba foly össze, émelyeg a beteg gyomra, mit

kisebb vagy nagyobb mértékbeni nyák vagy gyomortartalom hányás követ az emésztés igen lassu, e miatt tökéletlen tápnya elválasztás, és rendetlen székelés áll be. Mozgásuk által a gilisztáknak csiklandó, mászó, szűrő fájdalmak a hasban, idegen test érzete a köldök tájon, mely néha egész a torkig felhat, — kivált éhgyomornál. —

Néha véres a székelés, helybeli izgatása következtében a belhuzamnak; ilyenkor a giliszta nyugtalankodása oka a belek vérzésének.

A gyomorban tartózkodva csuklást okoz a giliszta, a belhuzamban pedig csomóba gyöngyölödve miserérét is idézhet elő.

Gilisztás egyénnél a láta kitágult, ideiglenes vakság is szokott fellépni; valamint csiklandozás az orrban, mi az egyént orrának piszkálására, késztet, prüszögés fogcsikorgatás, dadogás, nyughatlan álom, álombolygás, szédelgés, kedvetlenség, szent vidtáncz, reszketés, csiklandozás, a légutakban köhögés, szívdobogás, s vizelleti bajok, hogyha t. i. a vizelleti szervekben tartózkodnak a giliszták.

A giliszták némely ételektől igen nyugtalanul viselik magukat; ily étkek: hagyma,

hering, torma s egyéb fűszerek; míg más étek szinte megnyugtatók őket, mint p. o. a tej-cukros és tészta ételek.

Csendesebben viselik magukat a giliszták holdfogytakor mint egyébkor, és természetők, hogy ilyenkor üzhetők el legkönnyebben.

S minthogy korunkban a legritkább esetben egy gyermeket felnőni látni a nélkül hogy giliszta kórban ne szenvedett volna, s mivel igen ritkán fordul elő egy gyermekbetegség, mely gilisztás állapottal szövődve nem lett volna, — valamint azon körülmény is, hogy a legtöbb esetben csak akkor fedezzük fel gyermekeinknél a gilisztás kórt, midőn a gyermektől valamely ok miatt gilisztát elmenni láttunk, igen ajánlja, hogy ne igen bajlódjunk a fentebbi kórtünetek összeillesztésével, ha gyermekeink betegségbe esnek, hanem iparkodjunk mindenek előtt a tán jelenlevő giliszták mi előbbi eltávolítására törekedni, mert ha számos betegségek okozójától s fentartójától a gilisztától megmenekedett a gyermek: a fenn levő betegséget is könnyen eltávolíthatjuk.

Kiváló hajlammal bírnak gilisztás kórra a gyermekek 2 évestől 7 évesig mely

évszakott ritka gyermek él át a nélkül hogy gilisztás kórban ne szenvedett volna. De kifejlődhetik a gilisztás kór a magzat kórtól kezdve, az életnek minden egyéb időszakai-ban is. Senyves, görvélyes, gyermekek majdnem kivétel nélkül gilisztások is. Itt a viszonyokhoz képest majd a gilisztás kór oka a fenn levő betegségnek, majd ismét a fenn levő betegségekkel együtt termí a gilisztás kórt. Rejlik az ok még a lakhelyi viszonyokban is, a mennyiben tisztátlan, nedves lakók a gyermekekre nézve — egyéb káros voltak mellett — egyszersmind giliszta fészkek is.

A giliszta termődés legfőképpeni okozója végre, a csiriztartalmu eledelekkeli mértéken túli táplálkozás, ily étkek, a kenyér, tésztás eledelek, hüvelyes vetemények, de főleg a burgonya vagy krumpli.

Gyógykezelése a gilisztakórnak áll: az okok és giliszták tökéletes eltávolítása és a mellékes kórtünetek orvoslásában. Ez utóbbi azonban nem mindenkor szükségeltetik; mert — kivált gyermekeknél — a giliszták elűzése után elegendő maga a tetűdús természet működése a giliszták által okozott egyéb bajok elhárítására.

A giliszták eltávolítására használt eddi-

gi gyógyszereink majd élve készítetik a gilisztákat fészükéből kitakarodásra, majd megölik őket, s ez által mint közönséges bétartalom, székeléssel egyszerűen ürítettnek ki. Tapasztalat szerint ez utóbbi mód célszerűbb. — Az eddig leginkább használt eljárás ebből állott: adagoltatott belsőleg enyhésavas higacs „Calomel“, giliszta üröm mag és ennek készítményei, gyökönke gyökér, bűzaszat, dohány, varadics-fű, üröm, szabadil mag, foghagyma, erdei páfrán, terpetin olaj, chabert olaj, granat gyökérhéj és erős hasajtók.

Jó sikerrel használtatott külsőleg friss marha epével vegyített fehér üröm por jó sűrűn befőzve, — ez felkenetik ruhára, és a gyermek hasára tétetik hol 24 óráig tartandó.

Ezek s ezekhez hasonló szerek szoktak használtatni különféle számitás szerinti alakokban, a szerint, a mint a betegségnek különféle természete, fokozatai és szövődései kívánták használtatásukat, tekintettel az étkezés és a beteg tartózkodási helyére. Az e nemű betegségekben eledelül oly étkek ajánlatnak, melyek nemhogy — liszt és csiriz tartalommal birva — a giliszták képlődését segítsék elő, de a testnek táplálására való-

ban alkalmasak legyenek; ily étkek: hus, tej, tojás. Igen ajánlható — kivált a giliszta képlődés megakadályozása tekintetéből: az étkeknek csekély mértékbeni fűszerezése.

Tartozkodási helyül ajánltatik száraz tiszta és világos lakás.

Ha a gyermek a gilisztáktól már tökéletesen megmenekült, igen célirányos neki egy ideig csuka máj-olajt adagolni belrészei kigyógyítása tekintetéből; de ennek soká való használása elleneztetik, mivel ha egy felől a belrészeket gyógyítja is, más felől az emésztést akadályozza, s étvágyhiányt támaszt.

Nézetem szerint nem szükséges alkatrész a giliszta a gyermek beleiben, s józan okoskodásánál fogva mindenki által láthatja hogy ha egyszer nincs szüksége a gyermeknek, hogy beleiben 30—40 giliszta zsarnokoskodjék, minden esetre kárára történik.

b). A görvély „Scrophula.”

Ezen betegség létre jöhet kétfélekép: u. m. örökli az egyén vagy szerzi. Örökli a gyermek szüleitől, ha t. i. már azok is ezen bajban szenvedtek; mert egészséges gyermekeket csak egészséges szülők nemzhetnek. A

szerzett görvélykór okai pedig igen számosak, de mégis öszpontosulnak ezen 3 főbb okban:

α) Ha a gyermek rosszul vagy éppen nem tápláló eledellekkel tartatik. β) Ha a gyermekek tisztátalan légnélküli és nedves lakban tartózkodnak; még hozzá, ha ugy testüknek s mintruházatjoknak tisztán tartására kevés gond fordittatik, és ha a lakhely környéke levegőt rontó tisztátalanságokkal van körülvéve. γ) Ha a gyermeket a helyett hogy célszerű felügyelet alatt kinnt a szabadban futkosni, s egészséges levegőt szivni engednénk, — elzárják, és testét a kényelem és lomhasághoz szoktatva elpuhítjuk.

Mind a két módon szerzett görvély igen szorgos és álhatatos gyógykezelést igényel, minthogy lefolyása lassu. Örökölnél mégis sokkal makacsabban tartja magát, mint szerzettnél. Egyiknél azonban ugy, mint a másiknál rendes gyógykezelés igényeltetik, mert ha nem gyógyittatik az ily egyén, ki görvélykórban szenved, felépülhet ugyan a nélkül is idővel, a testnek erősbödésével, de a betegnél könnyen hátra maradhat az ezen betegségből származni szokottsüketség, vak-ság, sántaság, rút sebforradások vagy anyag-

vesztés stb. vagy nagyobb fokánál a görvélynek — kivált ha az a belrészekbe veszi magát — felbomolván az életműködések: bekövetkezik a halál.

Görvélykórrai hajlamot árulnak el a finom és fehér színű arczbőr, az ábrázat kerekdedsége, szőke hajzat stb. a születés után való hetekben ugyanis könnyen felismerhetjük azt gyermekeinken a következő jelekből: ha a gyermek feje testéhez aránylag nagy, álla széles, arca kerek, szeme kék, a külbőr igen finom patyolathoz hasonlít, az orr szembetűnőleg vastag és duzzadt, úgy szinte az alsó ajak is vastagabb a rendesnél; az ily gyermekeknél tehát megvan a hajlam: a koszra, ótvarra, fülfolysra, szemfájásra és takonykórra is; sőt ha a szülő nem elég vigyázó, kifejlődik a gilisztakór is; mert az ily gyermekek közt egyet sem lehetne találni, ki, midőn már a osecstól elválasztva más eledellel táplálkozik, a tésztás eledeleket és csiriztartalmu étkeket tulságig ne szeretné, — sőt kivállólag csak is az ily eledeleket választják élelmükre, a mi pedig már magában elegendő arra, hogy a gyermekben az említett betegségek valamelyike vagy együtt több is egyszerre kifejlődjék.

De kifejlődik ez a gyermekben még az ily étkek evése előtt is, még a szoptatás alatt, ha a szüle elég gondatlan gyermekét gyakran hosszabb ideig magára hagyni, s csak-hogy ne sirjon, szájában szopókát vagy cuc-lit ad, mely a gyermek szájában megszava-nyodván s bűdösödván, csak annak szaga is undorodást gerjeszt egészséges embernél is hát mikor a kis gyermeknek abból kell ma-gába szivni a rossz tápot, mit még néha holmi cukrozott pép vagy kása pótol nála, mely szinte nem egyéb mint egészséget rontó gi-liszta fészek. —

Fentebb elmondtam már a gyermektáp-lálására vonatkozó nézeteimet a dajkáltatás leírásánál; itt csak azt teszem még hozzá rö-viden: hogy legjobb tápláló szer a kis gyer-meknek az anyatej, mindazáltal, ha az anya már maga is görvélykórban szenvedett, akkor jó a gyermek szoptatását egészségestestalka-tu és tejü dajkára bízni, hacsak gyermekét különféle betegségeknek és veszélyeknek ki-tenni nem akarja, — vagy ha az anya tej-szegénységben szenved, s dajkát sem fogad-hat, akkor is csak vízzel vegyített tehéntejet adjon neki cukrozva, kevésbé zsíros husle-vest, gyenge sült húst apróra vagdalva és

eléggé nedvdúsan, ezeken kívül még adhat neki — de minél ritkábban — téjben főtt darát vagy liszt pépet is. Őrizni kell a gyermeket — mint már fentebb is emlitém — de a mit emlékezetbe hozni soha sem felesleges — idejével meg nem egyező tejű vagy beteges dajka által szoptattatni, és nem kell mindenféle gyomrot-terhelő és ez által az emésztést akadályozó étkekkel tömni, milyenek a csiriz tartalmu eledelek, a hüvelyes vetemények és burgonya vagy krumpli. Cucelit pedig — mint sok szájbajok okozóját — s egészség rontót a gyermek szájába soha sem szabad adni.

Az egészségi állapotra mindenütt és mindenben csak a tisztaságot ajánlhatom; tartózkodási helyül pedig a száraz, tiszta és egészséges levegőjű lakhelyt, úgy szinte a ruházatbani tisztaságot is; de különösen a test tisztán tartását. Mert nem kell ám elhinni azon vén anyókák beszédjeit, kik azt mondják: hogy nem jó a gyermek fejét mosni, mert kiótvárosodik, sőt igen is kell; s épen azért kell időnként fekete szappannal megmosni, hogy a rondaság által az ótvar, s egyéb fejbajok elő ne jöjjenek; vagy ha az a gyermekén már kiütött: annyival inkább

kell tisztogatni, hogy belőle még nagyobb bajok, mint p. o. kosz, szemgyuladás, vakság, fülfolyás vagy siketség ne származzanak.

E mellett nem szabad a gyermeket megfogni a szabadbani mozgástól kisebb korán dajkával, nagyobb korán magát is felügyelet mellett futkosni kell engedni többi gyermektársaival: mert a friss levegő épen oly szükséges kellék a test táplálására s növelésére, mint az eledel, különben pedig nem lesz gyermekeinkből egyébb ha szobában a legjobban gondját viseljük is mint gyenge üvegházi növény, melyet a kertész bár mint ápoljon is, de még sem éri az el a szabadban felnőtt hasonfajának tökélyét. Szintén nagy hiba a gyermeket zsenge korában tanulással túlterhelni. Szükség ugyan a 6 éves gyermeket már legalább a betűk megismerésére és egy kis iskolai fegyelemhez szoktatni, de a tudomány teréni kora kiképződésért a test egészségét feláldozni soha sem szabad.

Ha a gyermeknél kifejlődött görvélyes jelek mutatkoznak, akkor már a tésztás eledleket, egészen mellőzni kell, s eledelő csak is húst, tej és tojásból álló étkeket lehet neki

adni; igen jó sikerrel használtatható eledelűf az orosz thea is, higtejjel forrázva.

Ha az idő engedi, ilyenkor minél többet kinn futkározzon a gyermek a szabadban nyáron különösen ki legyen a gyermek téve a nap hevének, kivált ha az alkalom engedi homokfürdőt használva.

Nagyobb fokánál a bajnak: diófa levél, fekete szappan, maláta, marha pacal, vagy vasas fürdőben kell a gyermeket fürösztetni. *)

Belsőleg jó sikerrel használható orvosságok: csukamáj-olaj, Blanchard vasiblanynos labdaccai, a vasiblanynoszörp, s egyéb iblanynos vagy vasas, vagy más erősítőleg ható gyógyszerek. — Külsőleg — a már elősorolt általános hatásu fürdőkön kívül görvélyes daganatok, fekélyek, bőrkiütések s több ily bajoknál, az alább felsorolandó gyógy módok szerint kell eljárni; ugymint

Görvélyes szemfájásnál (fényiszony) midőn t. i. a gyermek szeme gyuladásban van, s a fényt annyira kerüli, hogy

*) Hazánk fürdői közül különösen ajánlhatom Lubló, Bártfa, Előpatak, Bikszád, Szolva, Parád, Ranki és Erdőbényei.

még a közönséges szoba világosságtól is fél, arcát a földnek szegszi, s szemeivel csak a sötétes helyeket keresi, vagy ha valamit megnéz is, karjait szemei fölé emelve védi ezeket a világosságtól; itt legajánlhatóbb az általános görvély ellenes eljárás mellett a gyermek arcát naponként többször hideg és tiszta vízzel tölt tálban egy ideig tartani.

Fülfolyásnál, — mely létre szokott jönni szinte görvély vagy pedig a fülbe történt légypökésből támadott pondrók által; mind a két esetben ki kell mosni a gyermek fülét lágyemeleg vízzel naponta kétszer, s ugyanannyiszor belé csepegtetni „2 szemer iblany és egy lat csukamáj-olaj“ vegyitékből 5 cseppet, s a fület be kell dugni gyapottal.

Száj zsebréknél, — mely a gyermek ajkain és szájüregének belsejében támadott mocskos fehérés színű felernyedésekből áll, — előbb az okokat — melyek a tisztatlanság, vagy a még ehez használt „cucliban“ rejlenek — eltávolítván: használunk a szájnak mosások általi tisztántartása mellett „poris vagy timsóval vegyített rózsaméz kenőcsöt.“

Sápkórnál, — mely görvelyre haj-

lammal bíró leánykáknál szokott fellépni, főleg, gilisztás állapottal kapcsolatban, — a különféle szeszéllyel választott étkektől őrizve az egyént, meg kell kezdeni a görvély ellenes általánosan erősítő vaskészítményekeli gyógykezelést. Igen ajánlatos az ily betegeknek mérsékelt mennyiségű jó bort adni italul.

Az ótvar, sömör, pikkely sömör, bőrfarkas s a többenél szintén a görvély ellenes eljárási rendet kell követni, s a kiütéseket „iblanyos kenőcs, vagy csukamáj-olajjal“ kell kenni naponta kétszer.

c). Lázás állapot forróság.

Ez gyakran lepi meg a gyermeket a nélkül, hogy kezdetben egyéb tán kifejlődő betegségekre a legcsekélyebb jelek is mutatkoznának. Ilyenkor, ha helybeli gyuladások nincsenek jelen, izzadásba kell hozni a gyermeket, adván neki „egy csésze hársfa-virág forrázatban fél citrom levét facsarva és megcukrozva,“ ez a gyermekeknél használt legajánlhatóbb izzasztó szer; e mellett ügyelni kell a székelésre; ha szükség: hashajtóul adunk a gyermeknek „katáng — Rhabarbara

szörpöt óránként egy kávé kanállal a székelés előidézéseig."

d). Hasmenés és vérhas.

Származhat meghűtéstől, vagy a gyomornak valamely káros befolyásu étkekkeli túlterheléséből. Ily esetben egy fél messzelynyi rizs-vagy árpakása lében egy jó késhegynyi timsóport s kellő mennyiségű cukrot oldva, adunk egy oldatból a gyermeknek óránként egy evő kanállal. Ha azonban már véres székelés mutatkozik, ekkor reszelt tormával beborítjuk a gyermek hasát egy jó tányérnyi területen, s rajta hagyjuk mindaddig, míg csak az alatta való bőrt vörösre nem változtatta, s e mellett ismét csak a fennebb leírt orvoslási módot használjuk; de főgond fordítandó a hasmenésben szenvedő gyermeknek folyvásti melegen tartására.

e). Vörheny. „Scarlat“

Ezen betegség járványosan szokott uralkodni; ezért igen ajánlható oly helyekről, hol a vörheny mutatkozik elvinni a gyermeket; ha pedig megkapta már a gyermek ezen betegséget, s hamarjában orvost nem lehet-

ne hivatni: akkor ágyba kell a gyermeket fektetni s melegen tartani, azután a már fentebb is említett izzasztó theából, t. i. hársfavirág forrázatból, citrom, vagy ennek hiányában borecet és cukorral vegyített italt adni, mindaddig míg a szükség kívánja. A főre hideg borogatást kell rakni, sőt vérmes gyermekeknél nadály vagy plóca is alkalmazandó.

A vörheny után fenmaradni szokott veszélyes utóbetegségeknel azonban melyek között leggyakoribb a vízkór szakértő orvos segélye kérendő ki.

f). Emberhimlő.

Szintén a járványos betegségek közé tartozik, de hála az égnek! e veszélyes betegségűli megmenekülésre kezünk között van az eszköz: a beoltásban; mely orvoslási módot a tehenek tölgyén létre jönni szokott himlőkből vett anyagban országsszerte szakértő orvosok kezelnek.

Itt csak arra figyelmeztetem a szüléket: hogy gyermekeiket annak idején beoltani, s ez által arcuk elrutulásától sőt nagyobb elnyomorodásoktól vagy épen a haláltól megvédeni el ne mulasszák.

Oltási időül legalkalmasabb a májustól szeptemberig tartó meleg évszak ; a gyermek idejét tekintve pedig 4 hónaptól 2 évig, de a későbbi kór is ha a gyermek annak idejében be nem oltatott, vagy a himlő akkor benne meg nem eredt.

Találkoztak már ugyan olyanok is, kik a himlőoltást az emberi nemzetre nézve károsnak akarták bebizonyítani ; aztadván okul, hogy az oltás által egyik gyermekből némely a vérben már lappangó vagy meggyökerezett betegségek a másikba átvitetnek ; de elfeledték azon jó urak azt, hogy ügyes és lelkiismeretes orvos a további himlőoltáshoz megkivántató anyagszerzésre mindig jó kinézésű, egészséges testű s véralkatu gyermekeket szemel ki kiknek beteges véralkatuk tehát a többi gyermekekbe átnem vitethetik, a valódi anyagot különben is a gyermek testében már megeredt tehénhimlő adván ; de ha valami káros következései lehetnének is mit némely anyák, — kik gyermekükhöz majomszeretettel ragaszkodnak, — magukkal elhitetni akarnak : bizonyára azok számba sem vehetők a himlő betegség hátramaradni szokott rút bőr s egyébbb testi sérülések mellett mit nagy korán — kivált leánygyermekek-

nél — mindenik szeretett volna, ha ezt szülők tőlük annak idejében az oltás által elhárították volna.

Ha tehát valamely helyen az ember-himlő járványosan kezd uralkodni, az esetben az évszak és életkorai tekintet nélkül ajánlom a beoltást mindenkinek. Ha azonban ilyenkor netán beteges egyén lenne beoltandó, — tanácsos az oltást csak akkor teljesíteni, ha az egyén már felgyógyult, mert a természet rendes működése a betegség által ilyenkor lekötvé lévén, a legtöbb esetben a valódi himlők helyett is álhimlők fejlődhetnek ki.

Igen üdvösen gyakorolják némelyek még azon szokást is, hogy magukat több ízben beoltatják, a szerint a mint az ismételt oltásnál talán látszólag mutatkoznának valódi himlőhöz hasonló himlők, mely esetben az oltás még egyszer ismétlendő : mert a valódi emberhimlő jelenléte eltörli az egyénél az ismételt himlősödési hajlamot egyszer mindenkorra; s így az ismételt oltás valamint végképp eltörli a netán álhimlők fejlődési okozta fennmaradt hajlamot: úgy, ha az előbbinél nem jött volna valódi himlő létre, létre hozza ezt, s ha a már eltörölt hajlam miatt rendes himlőt nem okozhatott,

megvédeni legalább az egyént a himlőjárvány uralkodása alatt az aggodalomtól.

Ha azonban a mentő módok elmulasztásával fellépett az emberhimlő, ily esetben nem szabad elmulasztani a szakértő orvoshoz folyamodást, s addig is, míg az orvos megérkezik: ágyba kell fektetni a beteget, s melegen kell tartani, izzasztó és a himlők rendszer kifejlődését elősegítő gyógyszerekkel látni el. Különösen gyermekeknél gátolni kell a himlők levakarását, mert ezáltal a bőrön még nagyobb sebhelyek maradnak hátra, de egyéb bajok is származhatnak. A himlők leszáradásakor pedig a lehullást olaj vagy írósvajjali kengetés által segítjük elő.

g). Torokgyík. „Angina“

E néven nevezendő a lehellő csőben létre jönni szokott bármely heveny gyulladás.

Gyermekeknél meghűtés következtében többnyire éjszaka jelenkezik erős lázzal.

A gyulladás következtében létrejött daganat akadályozza a légzést. Rendszeren éles, érczes hangú s nagy erőltetésseli köhögéssel ébred fel a gyermek álmából. Ily esetekben azonnal vérbocsájtást kell tenni, — a gyer-

mek életkora, vérmességi minősége és a betegség foka szerint 6—7—12 nadályt alkalmazván a nyakra, a gögtől két oldalt, — ezután kőrisbogaras Colodiummal kenjük be a gyuladt rész felületét, vagy hánytató borköves irt alkalmazunk ugyan oda s izzadásba hozzuk a gyermeket meleg limonade, hársfavirág-forrázattal készítve, vagy dardanyos borkő — bor — hársfavirág forrázatbani vegyítéssel, e mellett kissé megnedvesített meleg zabot rakunk a jól betakart gyermek takarója alá az izzadás elősegítése végett sat. S mindaddig vérhígító és izzasztó szerekkel tartjuk a gyermeket, míg fel nem gyógyult.

h). Hugyömlés.

A gyermekek ágyba vizellése ellen leghathatósabb gyógyszer a gyermekeknek délután négy órától italt nem adni, és estelire csak mérsékelt mennyiségű ételt; e mellett a tulságos ugrálástól óvni kell őket.

Gyógyszerül ajánlatik az Ergotin 6—12 szemerig naponta.

i). Pokolvar. „Carbunkulus“.

Leginkább nyáron szokott létrejönni a

testnek ruházattal nem fedett részein. Hihe-
tőleg lépfenés állatról az egyénre szállt légy
köpésének eredménye szokott lenni; de létre
jöhet lépfenés állat bőre vagy szőréveli köz-
vetlen érintkezés által is.

Mint kis pattanás mutatkozik az arcon
vagy karokon, mely csak hamar szederjes
szint ölt dagad és barnásodik, s elejét nem
véve vagy nem gyógyítva megöli az egyént is.

Ily veszélyes pattanást azonnal ki kell
égetni fehér izzóra tüzesített sodronnyal
(dróttal) azután naponta kétszer ki kell mos-
ni a fekélyt és camphoros tésztát kell rá
rakni.

k). Vértólyás-leánykánál.

Gyakran szokott előfordulni kora ki-
fejlődés vagy a nemző részeknek helybeli
sértése következtében, de veszélyel nem jár.

A kora fejlődés okozta izgatottság vagy
vérzésnek gyógyszerei: hűtő, enyhítő csilla-
pító szerek; különösen ajánlható: a hideg
ülő fürdők használása. Ha pedig helybeli
sértés van jelen: ezt szorgos vizsgálat után
gyógyítani kell.

1). Vérszegénység.

Találtnak gyakran gyermekek, kik vérszegénységben szenvednek, s ilyeneknél főleg a vérnek vastartalma hiányzik; ezeknek táplálékaihoz adni tehát bátran merem ajánlani az orosz theát, hollandi vagy „Chinai theát“ mely mint vastartalommal bíró növény, tapasztalatom szerint a vérszegénységet hathatósan pótolja.

m). Höghurut.

Hogy leginkább a tavasz és őszi szokott lenni a gyermekek pusztító időszaka, mutatni szokták a már előszámlált gyermekbetegségek, de leginkább megmutatja ezen most említett betegség.

Hány gyermek hal el évenként csak ezen egy betegségben is, az ugynevezett: rititős köhögésben, vagy höghurutban, egyes falvak eléggé tanúsítják; hát ha ezt országsszerte vesszük!? és pedig mennyi gyermeket meglehetne menteni ezen betegségbeni elhalástól, ha minden szülő kellő ápolásban részesítené gyermekét, vagy gondot fordítana annak gyógyítására; de so-

kan csak hagyják köhécseelni gyermekeiket 3—4 hetig, sőt míg abban meg nem fulladnak, a helyet hogy orvoshoz folyamodnának gyermekeik gyógyítása végett. Pedig vegyünk csak például egy felnőtt embert, ki hurut vagy köhécselésbe esik: azon is láthatjuk, hogy mennyire megkinozza, gyomrát felkeveri, étvágyát elrontja, sőt gyakran, ha az ily felnőtt beteg magával nem gondol, ezt is a sirba taszítja, vagy legalább erejétől annyira megfosztja, hogy fél évig sem tudja előbbeni egészséget vissza szerezni: hát akkor mennyit kell egy gyenge gyermeknek szenvedni ily betegségben magára hagyva, s minden gyógyítás nélkül, s midőn a felnőtt ember a mellében vagy a légcsőben s orrban össze gyülemlett rondasságoktól, orrfújás vagy kiköpés által könnyebben szabadulhat, a gyenge gyermek koránál s gyenge erejénél fogva erre sem képes: s így a gyermek mellében vagyis a légcsőben a sok taknyosság megsűrűdvén a szegény gyermeket megfojtja.

n). Hideglelés máj s lép daganat.

Hány szegény gyermek szenved holtan napjáig az ugynevezett s érvésben, máj vagy lépdaganatban!? s ki ennek is az oka? a gondatlan szülő. Kérjjen meg például valaki egy ily máj vagy lépdaganatban szenvedőt, nem volt e valaha hideglelése? a válasz bizonyára az lesz: hogy egy fél vagy egy egész vagy éppen két évig is llette a mindennapos 2-od 3-ad 4-ed sat. napos hideg; mely betegséget ha az anya a 3-ik vagy 6-ik hidegrázás után szakértővel közölt volna, gyermekét a s érvéstől a mely nem csak az életet rövidíti, hanem az egyén egész életében különféle bajokat okoz megmenthette volna.

Ezen előszámlált betegségeken kívül vannak még számtalan betegségek; de mivel mint fentebb mondtam, hogy nem céltom egy széllesen kiterjedő orvosi munkát olvasóim kezébe adni, mivel azt kellően s orvos nélkül ugy sem használhatnák, — azokat itt mellőzve áttérek a szellemi betegségek elősorolásá-

ra melyek amazokat a legszaporábban szülik, s melyek a nép életéhez már oly szorosan hozzá szövödtek, hogy képesebb az orvos 100 testi betegséget kigyógyítani: mint a népnél uralkodó babonák közül csak egyet is kiirtani; de a melyekre nézve még is minden felvilágosult hazafinak nyomólag, irtólag kell hatni: ha azt akarjuk hogy a testi betegségek is könnyebben gyógyitassanak, s a nemzet nagy, hatalmas és dicső — testben lélekben erős legyen!

B). Szellemi okok:

I. NEVELÉS HIÁNYA S EBBŐL SZÁRMAZÓ TUDATLANSÁG A NEVELÉS TERÉN, A BABONÁKRA S KURUZZSOLÓKRAI HALLGATÁS.

Sok nevetséges dolgok történnek a világon, melyeknek szomorú következését nem lehet előre belátni, habár az ily dolgokat figyelemmel kísérjük is, s a tapasztalást tanácsadóul s figyelmeztetőül mellénk vesszük; hát mikor semmire sem figyelve, mindent vaktában teszünk, — megelégedve azzal, hogy mások is ugy cselekszenek, — mennyi bolondságot követhetünk el, melyek gyakran minden vagyonunk elpusztulását, sőt a család kihalását is magok után vonják.

Elég szomorú példákat láthatunk erre mind vagyoni állapotunk kezelése körül mind a gyermek nevelés terén ha figyelemmel átvizsgáljuk azon sok ferde szokásokat, babonás hiedelmeket, kuruzsolásokat, melyek a nép vérébe mintegy át vannak ültetve s mellyeket nehezebb kiirtani mint akármű

ragályos vagy örökölt betegségeket; -- mert ezek csak a vér elromlásában keresendők fel s onnan üzendők ki: midőn amazok a lelket is bevonván, ezt tudatlanságban s mintegy lekötve tartják, s e miatt a lélek szabad gondolkodásában gátoltatván: nem képes az ezzel ellenkező jó tanácsok befogadására; s hogy a folytonos nevelésnek is igen kevés eredményt sikerül felmutatni ezen rossz szokások s babonás hiedelmek ellenében; szomorúan tapasztalhatjuk azt nem csak a köznép-nél, hanem a magokat művelteknek képzelt közép-sőt felsőbb rendűek-nél is.

Hányan vannak a szülők közül olyanok kik leány gyermekeiket ha egy kis zenére, rajzra, néhány idegen nyelvekeni beszélgetetésre kitaníttatták, — úgy vélekednek: hogy az már nekik untig elég, s ezzel megvetették alapját a gyermek nevelésrei képességnek is; midőn pedig azokat férjhez adják, s ezek, hogy a mire őket szülők taníttatták, az életben annak semmi hasznát sem veszik ahhoz képest, mintha őket a gyermeknevelés körüli teendőkre oktatták vagy elkészítették volna. — Mit ér a zeneismeret, s mit érnek a hangszerek egy családját szerető apa

házában ha a beteg gyermeke felett virasztó gondos szülőnek azon kell busulnia, miért hogy nem segíthet gyermekén, s miért nem tanulta a zene helyett inkább azt: hogy miként kell egy anyának gyermekére ügyelni, ételére, italára, testmozgására, alvására vagy ruházatbani tisztántartására nézve hogy betegségtől megóvhatta volna. Mit ér a rajz, mit a francia,-angol-vagy olasz nyelv? ha saját anya nyelvén sem képes vagy nem akar valaki hasznos könyveket olvasni, melyek a jó gazdasszonyságra, a ház tisztántartására, a gazdaság gyarapítására, gyermeknevelésre, s a betegekkel bántásmódra, s több effélére vonatkoznak!? ezek oly haszontalan és nevetséges nevelési módok, mellyeket mihelyt egyik a másikban vizsgál vagy vesz szemlélet alá s térszen figyelem tárgyává: azonnal iparkodunk tőlük megszabadulni, ha csak mástekintetben is kellő tárgyismerettel s gazdag tapasztalással nem bírnak azokat kellően felhasználni tudni! avagy nem nevetséges dolgok-e az olyanok: midőn például egy magát miveltnek képzelő városi kisasszonyka barátnéjától savanyu káposzta magot kért. Egy másik azt sem tudta, hogy a ruha miből készül, s mi módon készítettik.

Egy harmadik anyává lévén, midőn forrósággal járó betegségben szenvedett gyermeke: úgy okoskodott, hogy az ily gyermeket legjobb ilyenkor hidegre vinni, mint nyáron az ember a nap heve ellen hűvösre rejtőzik; s midőn gyermekét ily módon gyógyítani hitte, azt vette észre, hogy rövid idő alatt a gyermek nem csak forróságától, de vérkeringésétől is megszabadult, — meghalt. Vagy azt mondják talán némelyek; mit tartozik ez a miveltséghez? minek erre nevelni gyermekeinket? hiszen azért a jó mód, tartson a kinek módja van kertészt, fizessen takácsot, szabót, doctort sat. Igen, de lehet-e az olyan egyént miveltnek tartani, ki a háznál előfordulni szokott különféle dolgok felől legkissebb tárgyismerettel nem bir; s ezzel nem birván, fel sem tudja fogni, s nem tudja magát tájékozni: hogy mikor kell és szükséges a szakavatott egyénekhez segítségért folyamodni, nem e későn, vagy nagyon is korán teszi ezt? mely miatt vagy sok haszontalan költekezést csinál, vagy épen fukarsága miatt magát sőt családját is a legnagyobb veszélynek teszi ki. S mind ennek oka a nevelés hiányban rejlik; melyel ha közép rendű s jó birtoku családoknál is gyak-

ran kell találkoznunk: mit várhatunk akkor a köznéptől, hol a nevelés még csirára sem vergődhetik; mert alig hogy járattják a szülek gyermekeiket iskolába egy pár évig, s alig tanulnak itt a gyermekek egy kevesett írni, olvasni: már ki fogják iskolából őket, s a gyermek többé felé sem tekint az iskolának, hol üres idejét, vagy az ünnep napokat tanulásban s magát tovább képezésben töltene hanem e helyett korcsmákban tölti idejét hol a rossz társaság őt megvesztegetvén, részegessé, korhellyé, pazarlóvá lesz; s ha apává lesznek is az ily elkorcsosult emberek csak maguknak, családjuknak, sőt az összes emberiségnek kárára élnek; ha pedig az ő életök ilyen, hogy várhatunk jobb erkölcsöt gyermekeiktől is, kiket a példa, a szüleik magokviselete s élete ragad megával s indít hasonló tettekre. Innen származik azután az a példabeszéd is: „Nem messze esik az alma fájától; a milyen az apa, olyan a fiu; a milyen az anya, olyan a leánya.“

Ha tehát azt akarjuk elérni, hogy gyermekeink egészségesek, becsületes, munkás, szorgalmas egyének legyenek: magunknak is ilyeneknek kell lennünk.

Nézzük meg csak például az izraelitákat hányat lehet azok között látni, kik szorgalmuk, józan életük, s ügyességük által maguknak jó életmódot képesek biztosítani semmiből. Hányan lettek ezek közül semmiből vagyonos emberré, s gazdag család apává? Hány példa van arra: hogy egy kora árvaságra jutott zsidó gyermeket alig 10—12 éves korában kiküldenek rokonai, néhány krajcárral a nagy világba, s ellátják jó tanácsadással mindenek előtt, azután egy kis tűt, cérnát, fűzöt, s haszontalan gyűrűket vásárolnak neki: ő ezt addig forgatja haszonnal, hogy növekedvén, egy kis tőkével valamely faluba boltot vagy korcsmát bérel, s egy pár év alatt az egész falu szolgálja őtet, mert ritka a ki ne tartóznék neki. Honnan szerzi ő ezen vagyonát? azt szokták többen mondani: csalásból. Édes atyámfia, hozzád szólok, ki nap hosszat ülsz a korcsmában magadnak s családodnak megrontására, — hogy nem a zsidó csal meg, hanem te csalog meg önnön magad magadat; mert ha a korcsmában naphosszat nem idogálnál: nem lennél neki adós; ha adósa nem vagy: nincs hatalma rajtad veled kénye kedve szerint bánni; nem viheti el búzádat a szérűről, mielőtt

magad zsákba öntözhetnéd, hanem vagyonod megmaradna magad, s családod számára. De hányan vannak olyanok, a kik önkint rohannak saját vesztükbe, elkábíttatván a mértéken túli szeszés italokkali élés által. Hány példa van rá: hogy sokan magok kényszerítik a zsidót — káromlások és fenyegetések közt — hogy adjon még nekik bort, vagy pálinkát; midőn ez már ha nem épen kiméletből is de nem akar nekik adni, de bizonyosan azon okból, hogy belátván azoknak részeg állapotát, s félvén attól hogy így magok közt is rendes szokásként könnyen össze, veszhetnek, s veszekedésüknek ő issza meg a levét; mert vagy üvegjeit tördelik össze, vagy verekedés közben neki is juttatnak egyet kettőt az ütlegekből, s csuda-e azután ha ő is kiméletlenül jár el aratás vagy szüret idején, s nem csak dézmál ő is, hanem magát a tőke termést viszi el; az ily élelmétől megfosztott család azután szükségétételben, italban, és ruházatban kéntelen szenvedni, melyek pedig az egészség fenntartására elkerülhetetlenül szükségesek.

Mi hát a főoka a nép ekkénti elszegényedésnek? Ismét csak azt felelhetjük: a neveléshiány, melyből ismét több apróbb

bajok szoktak származni, melyek mint a láncszem, egymásból folynak, s füződnek, de a melyet kiki maga kovácsol össze a maga számára, nem pedig a zsidó. — Ne igyék csak rendetlenül bort, ne járjon a korcsmába: mindjárt észre fogja venni vagyona gyarapodását, egészsége fenn maradását, s nem kell félnie, hogy a zsidó megcsalja; mert józanul élő embert nem is lehet megcsalni, ha valaki épen ezt akarná is vele elkövetni. De gyermekei is az ily apának meg szokván a mértékletességet: nem szokik rá a pálinka italra, mely leghathatósabb méreg az ember testi és lelki ereje megrontására. — Testi ereje megrontására annyiban ugyanis, hogy az gyomrát megrontván, s étvágyát elvévén: nem képes a gyomor a testet máskint tápláló eledelek befogadására; de érzékeit is eltompítja ezzel együtt vész lelki ereje is, s hajlandóbb a rossz tanácsok befogadására, mint a jóéra; az ilyenek közt terjed leginkább a babona, a boszorkányok hívése, kuruzsolás mestersége sat. efféle! Hogy példákkal felvilágosítsam, számlálok elő néhány testet és lelket előlő roszt szokásokat, s babonás hiedelmeket, melyek a népnél divatoznak, ilyenek: Ha például valaki a család

tagjai közül megbetegszik, a helyett, hogy szakértő orvosra bizná annak gyógyítatását, holmi füstölőkhöz, kenyőkhöz, bodza falehajtókhöz, vagy másféle csallásmóddal kuruzsolókhoz folyamodnak, s készebbek az ilyen ámitóknak haszontalan és semmit nem érő mesterségeikért — melyekkel a beteget még jól meg is kinozzák, sőt legbiztosabban sirbata szitják — 5—10 frtot. fizetni, vagy tőlük másféle élelmi szerekben két, háromennyi értékűt is kicsalni, mint egy rendes orvosnak a beteglátogatásaért s orvosi rendeleteiért egy pár forintot fizetni; sőt megpróbálhatja az orvos, hogy jó szándékból vagy könyörületességből ingyen gyógyítaná az ily testben lélekben szegényeket: talán megtudnák állni? hogy a mint az element, valamely néném asszonyt, vagy bátyám uramat ne hivassanak, a kik elé az orvos tanácsát terjesszék, s csak úgy fogadják el, ha azok is jónak látják; de ha ellenkezőt tanácsolnának: no hiszen akkor van bece az orvosi rendeletnek!

Az ilyen embereknél egyforma lábon áll akármelyik családtag élete a baroméval, sőt talán nem tévedek, ha azt állitom, miszerint némely asszony többet gondol kis libáival s

csirkéivel; mintgyermekével, s némely gazda előbb hivat szakértő orvost lovának vagy marhájának, mint gyermekének, ha beteg. Vagy ha tudatlansága, babonasághoziragaszkodása, avagy fukarsága még ezt sem engedné: legalább többet bizonyosan nem tesz gyermekeért, mint barmáért; sőt ha az orvosságot ingyen kapja is, el nem használhatja betegével, hanem mint többen tettek már ragályos betegség alkalmával, a midőn a jobbagyság a megye költségére kapta az orvosságot, s az orvosnak hivatalos kötelességénél fogva kellett a betegeket gyógyítani: még akkor is csak azért vitette el az orvosságot, hogy üvegje legyen, s hogy szomszédjának megszóllását kikerülhesse. Az ilyeneknél azután több hónapon keresztül lehetett látni az orvosságot az üvegben a fogas tetején; de hogy azt elhasználta volna, már csak azért se tette, mivel Sára néni neki mást kommandált. Mily jelentősége, mily becsé van az ilyen tudatlanok előtt egy orvosnak? láthatják tisztelt olvasóim!

Hanem ha gyermekük megbetegszik, s valaki azt mondja az anyának, hogy gyermeke verésben szenved: azt már elhiszi, s iparkodik szenes vízben megmosdatni, s a

szénnek a vízben leülése vagy fenmaradásából holmit magyarázgatni. Vagy ha megijed a gyermek valamitől: Órját öntenek neki, vagy malac hamarjával gyógyítják vagy a füleit meghuzkodják; ha más baja van a gyermeknek: mindenféleképp füstölik; ha forrósága van, hidegre viszik kihűteni. S hány hal el évenként az ily ostoba eljárás és kuruzsolás következtében; és ezt nem iszonyodnak a szülék gyermekeik feláldozásával is elkövetni, épen csak annyiba vévén, mint mikor valamely házi állatja megférgesedik, s hivatja a kuruzsolót, a ki holmi haszontalan szavak mormogásával a férgeket ki olvassa az állatból; vagy elküldik a gazdát napfelkölte előtt oly utasítással, hogy menetközben senkinek se szóljon és visszajövet hátra ne tekintsen, — bodzát lehajtani, melynek véget ugyanis a földre hajtván, egy követ tesznek rá s azt mondják: akkor legyen féreg a marhám-ba, mikor én téged innen fölresztelek stb. stb. Ugyan látni-e ebben valami észszerű gyógyítást az állatnak, mi köze van ahhoz a bodzának vagy a rá tett kőnek, mi köze a szótalanságnak s vissza nem tekintésnek.

De ilyen a tudatlanság, mely szüli a babonás hiedelmeket, s inkább ragaszkodik ahhoz mi előtte rejtélyes és titokszerű, mint a mit könnyebben megérthet, vagy felfoghat; mivel úgy okoskodik: hogy hiszen azt ő is tudja hogy attól meg kell gyógyulnia, vagy valami változást csinál, ha orvossággal él hanem az a mesterség, ha orvossággal nem él s mégis meggyógyul; pedig dehogy gyógyul, ha csak a természet nem segít rajta, mely az ilyeneknek egyedüli és legfőbb orvosa; de a mitők fel fogni szinte nem képesek, mint nem képesek azt: midőn holmi haszonleső kuruzslók őket betegségeikben elámitják hogy rontásban vannak, vagy hogy valaki őket megrontotta, s az ilyen emberért felkeresnek a beteggel ungot, berket, egyik vagy másik utasítására, ki talán hasonló betegségben volt, s őtet is valamely kuruzsoló gyógyította; ha ezt azután megtalálták, következik a beteg gyógyítása, mely abból áll, hogy az így felkeresett csaló a különben is keveset tudó s nem szabad gondolkodásu embernek ad egy port, azt mondván: „ne — te ember — egy por, ezt te befogod venni, s ha ezen por után véreset, vagy zavarosat hűgyozol, : arról meg tudod, hogy

valójában rontásban szenvedsz-e? Most az oktondi elűtja száját, a port beveszi, s midőn ez után 4—5 óra múlva csakugyan igen nagy fájdalmak közt zavarosat vagy épen véreset vizell, elhiszi a szerencsétlen, hogy rontásban van, pedig csakis épen akkor rontotta meg az a kuruzsoló, kihez ő folyamodott, mert az a por nem egyéb volt körisbogar pornál, melyet akárki vegyen is be, nem csak véreset fog tőle vizelleni, hanem ettől vese vagy húgyhólyag gynladást is kaphat, sőt könnyen hálált is idézhet elő.

Az ily eljárásokhozi ragaszkodása a népnek, teszik annak tudatlanságát, melyek a tudományhozi hajlamot, ha velnának is a szegény népben — ideje korán előlik, s abban nekik gátul szolgálnak; azért mindenek előtt e népnevelésnél a babona kiirtására kellene a főfigyelmet fordítani.

Szegénynép! ha elszakad a gubája, kalapja, arra nem fogja rá, hogy rontásban szakadt el; de ha azon sok baromi munkában, melyet ő rendetlen életmód, rossz lakás mellett véghez vinni vagy megtenni kényszerül, egészségi állapota megromlik — legyen a betegség láb-kéz, máj, tüdő, vagy lép daganat, — mindjárt rá fogják a rontást tu-

dók, hogy az a megrontástól van; holott ők magok rontják meg embertársaikat már az által is, hogy nem csak pénzét csalják ki, hanem még e mellett bolondá teszik, és vastag tudatlanságát a babonás hiedelmekhez ragaszkodásra rábeszélésük s árnítások által még inkább nevelik. Az ilyenekre nézve lehet azután felszajhjtani így: „Népnevelés, jöjjön el a te országod;“

Vannak még egyéb ferde szokások és babonás hiedelmek a népnél mint az: hogy valamely vén asszony boszorkány lévén, képes a mikor akarja kutyává vagy macskává változni kutya képében megfeji a tehenet, s képes akármi rejtek helyre a legkisebb hasadékon, vagy kulcslyukon bemenni. A kik ilyeneket hisznek, azok azt is elhitetik magokkal, hogy midőn rossz fekvés által a vér szivőkre tolul s nehéz álmuk van, vagy kezük testük alá szorulván elzsibbad s nem bírják mozditani hamarjában: a boszorkány őket megnyomta; de tudtak volna csak felkelni és a söprűt az ajtóba keresztül támasztani, vagy üngeiket kifordítani majd megfogták volna a boszorkányt; de mivel ezt ily állapotban nem képesek megtenni, és boszorkányt még senki sem fogott: tehát csak szájról szájra adják

ezt, s fonó házaknál csak ilyféle kísértetes történetek elbeszélését lehet hallani. Innen hiszik azt is hogy ha a tehén véreset ad : megrontotta valaki. A leányok András napi böjtjeik, hogy leendő férjeiket megálmodhassák, a lucaszék készítése, s ehez kötött babonás hiedelmek, új év estvéjéni gombóc főzés, tollas pogácsa sütés, kártyavetés, kísértetek s szellemi kopogtatók hívése stb. stb. mind megannyi ferde szokások, melyeket ki kell irtani, mert nem csak hogy a köznép közt terjednek hanem még a miveltebb osztálynál is divatoznak; ámbár ily helyen szégyenlik megvallani, hogy ők valamit adnának rá, csak hogy mulatságból tartják meg ezen rossz szokásokat; de mindegy az: észre sem veszik, hogy mennyire behálózzák ezek a különben is heves képzelődésű fiatal nők érzékeny szívét s ők megszokván, gyermekeiknek is idővel elmesélik, és így azt folyvást éltetik és táplálják, melyet azután nevelés által is alig lehet belőlök kiirtani. A nép hitelt ad még a kutya és medvezsirnak, béka és szunyog hájnak, zöldbéka kereszt csontjának, lidércjárásnak, pénzfelvetésnek karácsonyestén, melyet azonban szerintők csak a 7-dik gyermek lát meg; továbbá halottak lelkei

haza járásának; sat. melyeket ők bor és pálinka ital közt téli estéken mesélgetnek egymásnak, s terveket csinálgatnak, hogy melyikből mi módon hozhatnának ki reájuk nézve valami jót, s addig tervezgetik, próbálgatják az ily utoni gazdagodásukat, hogy nem dolgozván, a mi vagyonuk volt, az is elfogy lassankint.

Azt ugyan nem állítom: hogy jelen felvilágosodottabb korszakunkban sok volna az ily babonáskodóknak számuk de hogy mai napig is taláztatnak ilyenek, azt senki sem tagadhatja. Én magam láttam egy tüzeset alkalmával mely egy faluban kiütött, hogy egy asszony, a helyett, hogy a tüzet oltani ment volna, meztelenre levetközött, és így szaladta körül háza környékit, hogy majd ez által az el nem ég, de alig 10 perc múlva a boszorkányság dacára is — a tűz az ő házára is elharapódzott s háza lángok martaléka-vá lett. Innen láthatjátok kedves olvasóim: hogy ma már az ilynemű biztosításnak semmi haszna nincs, — de káros következményei a babonás hiedelmeknek számtalanok!

Fő kötelessége legyen tehát minden igaz hazafinak és honleánynak; ott a hol alkalom van rá, az ily rossz szokásokat né-

vetségekké tenni, azoknak rossz következtéseit élő példákkal megmutogatni s minden módon oda hatni: hogy a legkisebb babonás hiedelemre okot szolgáltató ferde szokások a nép szívéből kiirtassanak, habár azok mulatság, időtöltés, vagy nevetség kedvéért gyakoroltatnának is; mert csak így cserélhetjük fel a haszontalant a hasznossal, a rosszat a jóval.

Oka továbbá a nemzet szaporátlanságának.

II. HONGYERMEK EGYLET, NŐEGYLETEK NEM LÉTE, S LELENCHÁZAK HIÁNYA.

Ezeknek felállítása s kivihetősége még most korainak látszik ugyan, de azért tán nem lesz fölösleges megemlítenem: hogy igen czélszerű volna, ha egyes helyeken, falukban úgy mint városokban a honanyák egyesülnének, s bizonyos helyeken és bizonyos időben össze jönnének, gyermekciket magokkal hoznák, s azoknak betegségeik okáról bizonyos egyleti orvos jelenlétében értekeznének, tőle utasításokat vennének gyermekeikkel bántásmódjok iránt, s a hol a dajkafogadás szükségesnek mutatkoznék, alkal-

mas dajkát ily helyen és orvosi tanácsadás s megvizsgálás folytán lehetne fogadni. Ily összejövetelek alkalmával az egészséges gyermekü s jó nevelő anyáktól oktatást vehetnének a gyengébbek, s a gyermeknevelés terén leendő szükségek iránt értekezhetnének s intézkedhetnének.

De sok ártatlan csecsemő megmentése tekintetéből szükséges volna lelenc házakat felállítani, hová a megesett személyek által, vagy talán szükségtől s táplálék hiányból az éhhalálnak, vagy a véletlen sorsnak kitett szegény csecsemők vitetnének, s ott közkölt-ségen fel neveltetnének. Hány ezer gyermeket lehetne egy ily intézet által megmenteni a hazának, példa gyanánt ellőttünk áll Francia ország, mely bár folytonos háboru színhelye, mégis szaporasága a nép fogyásához képest szembe ötlő, mit hasznos intézkedéseinek köszönhet. Mit tehetnek arról azon ezerekre menő törvénytelen ágyból származott gyermekek, kiket anyáik e világra hoznak, hogy ők születnek? hiszen ők is épen úgy a természet törvényei szerint születnek mint azok, kiket a világ törvényeseknek vall; avagy szülei meggondolatlan tette s roszelelküisége miatt ártatlanul ők lakolja-

nak-e, hogy éhhalál által kelljen kimulniok? mert tudjuk: hogy az ily gyermeket szülő anyja megtagadva emberi természetét, a vadállatnál nagyobb kegyetlenséget követ el, csak hogy egy kis szégyentől s az emberek előítéletétől valamennyire menekülhessen; mert míg a tehén megbőgi bornyát, ha tőle elveszik, s a vadállat dühösen támadja meg a kölkeire törő ellenséges vadat, s a legkisebb madár is féltékenyen távozik fészektől csak kis időre is nehogy kicsinyeit valami baj érje: akkor az emberi: nem képes saját fajtát fogyasztva gyermekeit egy haszontalan előítéletnek feláldozni, szivtelenül tévén ki a bizonytalan jövőnek, vagy a bizonyos éhhalálnak; sőt némelyek saját kezükkel fosztják meg életétől magzatjaikat, hogy egy kis szégyentől meneküljenek. De tegyük fel, hogy ezeknek is nagy fájdalmukba s önmegtagadásukba került az ily tett elkövetése; tegyük fel sokról, hogy ezt nem annyira rossz szándékból, mint azon számításból teszi, hogy ő képes nem lévén gyermekét táplálni, valaki csak magához veszi a ki megtalálja s az Isten csak rendel számára gondviselőt: éhtlen hagyjuk-e elveszni az ártatlan csecsemőt azért, hogy

anyja oly könnyen gondolkodva, ilyenmő megmentéséről, tette ki őket a bizonytalan jövőnek? avagy jobb sorsban részesülnek-e az oly gyermekek is, kik anyjuk által nem tétetnek ugyan ki a bizonyos halálnak, hanem hogy a nép száját némaságra bírják, gyermekeiket távol tőlük messze vidékekre idegen gondviselés alá bizzák és többnyire oly szegény nők gondviselésére, kik magok sem lévén képesek saját gyermekeik táplálására, a szegény csecsemőt gondviselatlenség miatt hagyják elveszni, a gondviselésért ezek számára adott táplálékot is saját gyermekeik táplálására fordítván. A közmondás is azt bizonyítja: hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze!

Hogy tehát hasznos-e a lelenczház a közjóra nézve? én azt nem állítom, de ártalmasnak sem vallom: mert

a) Minden gyermekből csak azon hazára nézve válhat jó hazafi, melyben született; tehát a törvénytelenül születetteknek is kell hazájoknak lenni, mely őket fel nevelje, hogy belőlök jó hazafiak válhassanak idővel.

b) Az így született s nevelt gyermekekkel lehetne a katona állításnál pótolni azok helyét, kik talán más téren még hasz-

nosabb polgáraivá válnának a hazának, mint a katonaságnál. Mert az ily gyermeknek hazáján kívül egyebe, azaz sem telke, sem háza nem lévén, kénytelen vagy hadi szolgálatba állni, vagy pedig mint földmives keresni meg kenyerét; mely foglalatosság közül akármellyiket tekintve, ő csak hasznos lehet hazájának s az emberiségnek. Hasznos a földmivelés terén; mert mint a tapasztalás mutatja, az ily elhagyatott állapotban született és megvetésben, nélkülözésekben felnevelkedett emberek mindig szorgalmasabbak, igyekeztvén szorgalmuk által maguknak egy kis állást foglalni el az emberi társaságban, s maguknak némi kis tekintélyt és becsülést szerezni embertársaik előtt; — hasznos a katonaságnál azért: mert őt sem rokonság, sem vagyon nem hivatgatván haza, csak fejedelme javára s a kormány szolgálatában kíván élni és meghalni. De ha ily hasznai nem mutatkoznának is a lelenczházaknak, csupán azon sok ártatlan csecsemő iránti könyörületességből is felkellene azokat minél több helyen állítani, kik évenként rossz erkölcsű személyek, szívtelen anyák által különféle módon szoktak elvesztetni; akkor ezek — az emberi nemnek ily ferdé kinövései — sem

kényszerítettnek ily gaztettekre vetemedni, hogy ártatlan gyermekeiket saját kezeikkel gyilkolják meg.

Ilyen okok továbbá:

II^r. A szegénység, az embereknek egymás iránti bizalmatlansága, szeretetlenség, könyörületlenség, a nőkbe már gyermekkorukba beoltott hiúság, rossz példaadás, a testi gyönyörök mértéktelen használása, melyek azonban szinte az 1-ső pontban említett nevelési hiánynak természetes kifolyásai s következései.

Hány szegény család apát s anyát ismerhetnek ugyanis kedvesolvasóim, kik gyermekeiket vérökkel is megváltanák a halál karjai közül, de tehetetlenségük nem engedi azokat gyógyítani, midőn betegségbe esnek s midőn bármi más szorult helyzetökben is kénytelenek embertársaikhoz segélyért folyamodni: itt csak szívtelenséget, megvetést, soruk iránti részvétlenséget, könyörületlenséget találnak, mely őket annyira elfásultakká s embertársaikhoz bizalmatlanokká teszi, hogy legtöbb esetben meg sem kísértik embertársaik segélyét igénybe venni, hanem elszomorodott szívvel várják be kedveseiknek végkiszenvedését, bizonyos halálát!

Nézzük meg ellenben a zsidó valláson levőket, mily összetartás, egyetértés uralkodik azok között nem csak akkor, midőn valamelyiket valami betegség fenyegeti, hol ő nekik közös pénztárból fizetett orvosai vannak; hanem még oly esetekben is, midőn egyik vagy másik gyermekének kebelökből kiszakítása s csak egy bizonyos időrei eltávolítása forog kérdésben.

Ilyen eset például náluk a katonaállítás, a hol ők minden módot elkövetnek, hogy a katonakötelezettség alól gyermekeiket felszabadíthassák!

A legszegényebb zsidó — kinek 10—12 gyermeke van — képes őket felnevelni, s kitanítatni annyira, hogy midőn az alig néhány krajcárral a világba kibocsájtja, ezen néhány krajcáron kezdve el kereskedését alig egy pár év alatt szerez mindenik annyi vagyont hogy abból ismét képes 10—12 gyermeket az új családapa eltartani. De nem is találunk ám ezek között — vagy igen ritkán részegeskedőket vagyონukat gondotlanul pazarlókat: sőt iparkodó, szorgalmas és takarékos emberek, kiknek szükség idején mindig van anyyiok, hogy avval valamennyire magokon se-

githetnek ; vagy ha nincs : ott az egymáshoz bizalom, ott a felebaráti szeretet, mely nekik szükség idején kezet nyújt ; ott az összetartás, melynél fogva egymás közti adakozásokkal a szegényebbet felsegitik nyomorult helyzetéből ! Hány esetet lehetne említeni, hogy egy szegény szidó család-apának alig volt annyija, hogy gyermekeit táplálhassa, s midőn katonakötelezettség alá eső fiát beirták, 1200 frton megváltotta. Kérdés : hol vette erre a pénzt ? Ily nagy összeget nálunk csak ritka ember ad ki fiáért ! Megmondom : az egyetértés, köztük levő összetartás, egymás iránti könyörületesség, s szeretet teremte elő ezen összeget ; a melyek ha köztünk magyarok közt oly mértékben uralkodnának : ma már nem 8 millio magyart számlálna magyar ország : hanem 20 milliót !

De óh fájdalom, nálunk ez nem így van ! köztünk csak az irigység, káröröm, szeretetlenség, bizalmatlanság, gyűlölet, haszontalan fényűzés, hiuság, egymás irányábani kevélység uralkodnak ; kivált az alig egy pár év óta divatba jött magyar viseltet — úgy tapasztaltam, — hogy nőinkbe különösen belé bujt a hiuság ördöge !

Ne vegyék rossz néven kedves szép ol-

vasónőim, hogy így fejezem ki magamat! Nem szólok ezzel mindnyájához, csak azokhoz, kik olyanok! Nem is azt akarom én, hogy tehát magyar ruhát ne viseljenek, s ne legyenek büszkék, kevélyek magyar viseletökre: sőt szivemből ohajtom, hogy legyenek büszkék, kevélyek rá, hogy őket magyarnőknek teremtette az Isten, tehát magyar ruhát viseljenek! — mert vajmi szép! mily gyönyörködtető a szemnek magyar nőt látni, magyar öltözetben! de csak úgy ám és akkor ha a szépen prémezett s drágakövekkel ékesített mente alól még fényesebben ragyognak ki a nemes honleányi tettek! s választófal gyanánt nem szolgálnak a drága gombok s finomabb szövetek köztük s szegényebb öltözetü — de azért tán nemes szívet, tiszta hazaszeretetet keblökbe hordozó honanyák s szerető szülék közt! Ne a ruha tegye a magyar nőt: hanem nemes tetteivel mutassa meg hogy ő valóban magyar s magyar szívet hordoz keblében! Óh szép hivatása van egy magyar nőnek: csak feltudja főgni nemes hivatása célját! Kivált a nevelés terén, — mit Isten csak női kezekbe tett le, — csudákat vihetnek véghez, csak összetartók, egyet értők s minden tetteikben a haza boldogságát kere-

sők legyenek. Érezhetik ők mily varázserő rejlik csak egy tekintésökben, tudhatják ők jól: hogy miként lehet és miben a férfiak felett felsőbbbséget kivinni: cselekedjék azt hazájok iránti szeretetből ragadják meg a zászlót, melyre e szavak legyenek írva:

„A haza minden előtt!“ s tegyenek mindent a hazáért, mit annak jóléte boldogsága megkíván! Fordítsanak gyermekeik nevelésére minél több gondot, hogy azok testben, lélekben ép és erősek legyenek! Távoztassák kebelükből a kevélységet, nagyravágyást, rangkórságot, hiuságot, mely különösen a többi hibák közül magyar honunk egy szép vidéken annyira elfogta a nőt, hogy családjuk szaporodását ennek egészen feláldozzák, s ha egy gyermeket, vagy legföllebb kettőt világra hoznak, minden mesterséges módokat elkövetnek, hogy ne legyen nekik több gyermekök, hogy a gyakrabbi szülés által szépségükből valamit ne veszítsenek! Őh pedig ha tudnák az ily anyák, hogy a haza szemei előtt mily rútaknak látszanak minden testi szépségök mellett is: bizonyosan felhagynának rossz és ferde szokásaikkal, s a lelki szépséget elibe tennék testi szépségöknek! —

Hozzájok szóllok jelen kis munkámban az ilyeneknek, s hazaszeretetőkre kérem — ha van egy szikra még kebleikben! — hagyjanak felrossz szokásaikkal mint gyermekeiket is megmételyező rossz példaadásokkal, mert a milyen veszedelmes a férfiaknál a pálinka ital, dobzódás, részegség, kártyázás — mit tudom hogy férjeikben mint rájuk s családjukra veszélyt hozó rossz szokásokat nem szeretnek — épen oly veszélyes rossz szokás ez ő bennők is; de hazájok iránti kötelességök ellen is az által igen nagyon vétkeznek.

Végül felhivok minden lelkes hazafit, valódi honleányt: támogassák igyekezeteimet, s nyujtsanak segédkezet a haza felvirágzására ott, és mindenütt, hová gyenge kezem el nem érhet, s kötelességét úgy, mint kellene nem teljesitheti. Fogjanak velem kezét, mind a gyermeknevelés, mind a nép nevelés terén a gyermekek, a haza és felebaráti szeretetben! munkálják különösen köztünk az egyetértés, összetartást, hogy teljesüljön koszorús költőnk eme óhajta, mit hazájára ezélszólag irt:

„Hű egyesség tartsa össze
 Fiait!
 Hogy leküzdje éjszak rémes
 Árnyait:
 Künn hatalmas, benn virágzó,
 És szabad,
 Bizton álljon sérthetetlen
 Jog alatt.
 S vér veríték, vagy halál az
 Mit kíván,
 Áldozatként rakjuk azt le
 Zsámolyán
 Hogy mondhassuk csend s viharban:
 „Szent hazánk!”
 Megfizettük mint mivel csak
 Tartozánk!”

Tárgymutató.

Ajánló levél	Lap.
Előszó	I.
Bevezetés	5.

A gyermekeken uralkodó két fő nyavalya család

- a) a takony giliszta és sápkor ismertetése 8.
- b) a görvély, kosz s ótvar ismertetése 9.

A nemzet szaporátlanságának okai, és azoknak elhárítására szolgáló módok.

A). ANYAGI OKOK.

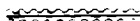
- I). A terhesség ideje alatt előfordulni szokott bibás eljárás az anya körül 15.
- II). A szülés és gyermekágy ideje alatti hibás eljárás az anya körül 18.
- III). A gyermekágyas anyának a gyermekágy-

bóli idejekorán való felkelése s ebből származni szokott utóbajok s betegségek	24.
IV). A gyermekek felnevelése és ápolása körüli tudatlanság és a szülék hanyagsága	26.
Ha a szükség kívánja, dajkaválasztásnál mire kell vigyázni?)	32.
V).) A gyermekek tisztán nem tartása is igen ártalmas egészségi állapotára	41.
VI). A gyermeknek csecstőli elválasztásánál mire kell ügyelni?	42.
VII). Különféle gyermekbetegségek:	
a) Taknyos és gilisztás kór	46.
b) A görvély (Scrophula)	52.
Görvélyes szemfájás. Fülfolvas. Száj zsebrék. Sápkor. Ótvar sömör, pikkely sömör, bőrfarkas gyógyítása	52—60.
c) Lázas állapot, forróság	60.
d) Hasmenés és vérhas	61.
e) Vörheny „Scarlat.”	61.
f) Himlő	62.
g) Torok gyak Angina	65.
h) Hugyömlés.	66.
i) Pokolvar „Carbunkulus.”	66.
k) Vértfolvas, leánykákánál	67.
l) Vérszegénység	68.
m) Höghurut	68.
n) Hideglelés, máj s lép daganat	70.

B). SZELLEMI OKOK.

1). Neveléshiány, s ebből származó tudat-

lanság a nevelés terén, a babonákra s kuruzsolókrai hallgatás.	72.
II). Hongyermekegylet;- nőegyletek nem léte, s lelenházak hiánya	88.
III). A szegénység, az embereknek egymás iránti bizalmatlansága, szeretetlenség,- könyörületlenség, hiuság, rossz példa- adás	93.

Ára 1 frt o. é.